

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016

Tudománykommunikáció a Z generációnak

Projektvezető: Dr. Törőcsik Mária PTE KTK egyetemi tanár

A munkacsoport vezetője: Dr. Szijártó Zsolt PTE BTK egyetemi docens

**Hátrányos helyzetű fiatalok kommunikációjának és
médiahasználatának vizsgálata – tanulmány**

Készítette:

Dr. Glózer Rita, PTE BTK

Kiadó: Pécsi Tudományegyetem

ISBN 978-963-642-991-1

Pécs, 2013

Tartalomjegyzék

1. A kutatás jellemzői, módszerei	2
2. A kutatás alanyai	4
3. Az interjúk feldolgozása.....	7
4. Médiahasználat és napirend.....	8
5. Viszonyulások, attitűdök.....	32
6. Preferált médiatartalmak	39
7. Általános korosztályi sajátosságok.....	41
8. Összefoglalás, kutatói reflexiók	44
Mellékletek.....	46

1. A kutatás jellemzői, módszerei

A TÁMOP-4.2.3.-12/1/KONV *Tudományos eredmények elismerése és disszeminációja* című kutatás *Fiatalok kommunikációjának megismerése* elnevezésű alprojektje keretében a középiskolás-egyetemista célcsoport legfontosabb kommunikációs színtereit és formáit, médiahasználatuk sajátosságait igyekeztünk feltérképezni. A kutatás egyik speciális, *esélyegyenlőségi modulja* lehetővé tette 16 hátrányos helyzetű, a Z-generációhoz tartozó fiatal médiafogyasztási, médiumhasználati szokásainak megismerését is. A kutatási módszer és a mérőeszközök a speciális almintá vonatkozásában is ugyanazok voltak, mint az átlagos fiatalok esetében, az adatok feldolgozásának és értelmezésének módja azonban itt jobban illeszkedett a kiválasztott csoport élethelyzetéhez, az ezzel együtt járó médiafogyasztási lehetőségekhez és korlátokhoz.

A hátrányos helyzetű fiatalokból álló almintán elvégzett „árnyék-kutatás” lényege ez esetben is az volt, hogy megfelelő felkészítés után végigkísérjük egy-egy 14-23 éves fiatal (többségében középiskolás, néhány esetben az általános iskola 8. osztályába járó, illetve három egyetemista) teljes napját, ennek dokumentálása a kommunikációs tevékenység rögzítésével történt. Az interjúalanyok egy teljes napon át naplót vezettek saját médiahasználatukról. Rögzítették azt, hogy milyen médiát használnak, milyen helyzetben és milyen kommunikációs partnerekkel. A médianapló alkalmas arra, hogy pontos képet adjon a médiahasználat kontextusáról, az ahhoz kapcsolódó érzelmek és attitűdök természetéről, valamint a különböző mediális eszközök által kiváltott eltérő emlékezeti struktúrákról.

A médianaplóra építve minden középiskolással, illetve egyetemistával külön-külön készítettünk egy másfél órás interjút, amelynek során az interjúalanyok értelmezték a saját médiahasználatukat rögzítő médianaplót. Itt elsősorban arra kérdeztünk rá, hogy a fiatalok jellemzően milyen médiumokat, milyen médiaközegeket, és ehhez kapcsolódóan milyen kommunikációs eszközöket használnak. Fontos célunk volt a médiahasználat indítékainak és céljainak feltárása, a felhasználói aktivitás sajátosságainak megismerése, a használat egyéni vagy közösségi jellegének, a mindennapok rendjébe való beágyazódásának vizsgálata. Az interjúk során a fiatalok által kedvelt médiatartalmakról is képet kaptunk, valamint betekintést nyertünk a középiskolás-egyetemista korcsoport médiáról és saját médiahasználatáról alkotott képzetéibe is.

Az interjúk lezárásaként arra kértük interjúalanyainkat, hogy rajzolják meg a személyes kommunikációs hálózataikat, illetve médiahasználatukat rekonstruáló „térképet”. Ezeknek a térképeknek a segítségével olyan értelmezések, önreflexiók, reprezentációk megismerését céloztuk meg, melyek jellegüknél fogva kevésbé verbalizálhatóak, ugyanakkor vizuális szimbólumok és a képi ábrázolás kódjai révén fontos összefüggéseket jeleníthetnek meg.

2. A kutatás alanyai

Annak meghatározásában, hogy ebben a vizsgálatban kit tekintünk hátrányos helyzetűnek, jelentős önállóságot és szabadságot kaptunk, ezért a fiatalok két olyan csoportjára esett a választás, amelyek viszonylag objektív jellemzőik segítségével jól körülhatárolhatók, ugyanakkor a teljes projekt szempontjából relevánsak. Ebből kiindulva egyfelől olyan fiatalokat kerestünk meg, akik nem saját családjukban, hanem állami gondozásban (gyermekotthonban vagy családotthonban), illetve nevelőszülőknél élnek. Feltételeztük, hogy a saját családból való kiszakadás, az intézeti-intézményes keretek között zajló mindennapok jelentős hatással lehetnek a különféle médiumokhoz, kommunikációs eszközökhöz való hozzáférésre, a médiahasználati szokásokra. A fiataloknak ez a csoportja ugyanakkor valódi potenciális célcsoportja a PTE tudománykommunikációs tevékenységének, ez a szempont is közrejátszott abban, hogy a Pécs és vonzáskörzetében élő állami gondozott és nevelőszülőknél élő fiatalokat vontunk be a kutatásba. A nevelőszülőknél élő 7 fiatal mindegyike Baranya megyében, zömük Pécs közelében él, öten középiskolai, ketten egyetemi tanulmányokat folytatnak. 5 interjúalanyunk egy balatonboglári iskola tanulója, közülük négyen a balatonboglári gyermekotthon lakói (az ötödik diák félárva, nehéz körülmények között, részben nagymama neveli). 4 fiatal a balassagyarmat-nyírjesi RIDENS Szakképző Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium¹ diákjai közül választottunk ki. Ők olyan tanulási nehézséggel vagy magatartászavarral küzdő, speciális nevelési igényű fiatalok, akik az iskola keretei között szakmát tanulnak, komplex fejlesztő és rehabilitációs programban vesznek részt. Többségük halmozottan hátrányos helyzetű, vagy a környékbeli falvakból járnak be naponta, vagy az iskola kollégiumában élnek. Egyikük nevelőszülőknél él. Az ő esetükben képességeik, készségeik korlátozottsága, akadályoztatottságuk jelenti azt a körülményt, mely előzetes feltevésünk szerint hatással lehet médiahasználati szokásaikra, a médiához való viszonyukra.

Legfiatalabb interjúalanyaink 14, a legidősebbek 23 évesek, életkori megoszlásuk egyenletesnek mondható (egy kivételével minden „évjárat” képviselteti magát a mintában). A nemek szerinti megoszlás is arányos, 9 lányt és 7 fiút sikerült bevonni a kutatásba. Az interjúk során a médiahasználatot körbejáró interjú-vezérfonalat követtük, de az interjúhelyzethez

---

¹ <http://nyirjes.ridens.hu>

kapcsolódóan megismertünk néhány egyéb adatot is az alanyok élethelyzetéről, ezeket az alábbi táblázat foglalja össze.

Azonosító	élethelyzet	életkor	nem	egyéb információ
1.	nevelőszülő	23	nő	jogi egyetemre jár, Pécsen él, otthon lakik, jó a kapcsolata a nevelőszülővel
2.	nevelőszülő	22	férfi	egyetemista, Pécsen él, nagyon sok időt tölt médiahasználattal
3.	sérült	19	férfi	kollégista, a speciális iskolában szakácsnak tanul
4.	sérült	19	férfi	egy kis faluból naponta bejár a speciális iskolába, parkgondozónak tanul
5.	sérült	19	férfi	kollégista, a speciális iskolában szakácsnak tanul, egyébként nevelőszülőknél él
6.	sérült	19	nő	kollégista, a speciális iskolában tanul, éjjel-nappal zenét hallgat a telefonjáról
7.	nevelőszülő	23	férfi	anglisztikát tanul az egyetemen, Szigetváron él a nevelőszüleivel, akikkel nagyon jó a viszonya, egy torrentoldalon segítőként működik közre, hobbija a fotózás
8.	nevelőszülő	17	nő	Kovácsvidéken él, fodrásznak tanul, rossz a viszonya a nevelőanyjával, külföldre készül
9.	gyermekotthonban él	14	nő	5 testvére van, ebből 2 édestestvér, féltestvérei közül kettőt örökbe adtak. 3 évesen került intézetbe, 1,5 éve lakik Balatonbogláron, azért helyezték őket vidékre, mert 2 nővére Budapesten állandó szökésben volt. Őket azóta visszavitték Budapestre egy félig zárt intézetbe. Szüleitől megvonták a kapcsolattartást.
10.	gyermekotthonban él	15	nő	6 évesen került intézetbe, 5 édestestvére van, 3 itt, az intézetben, 2 már felnőtt, ők kikerültek az intézetből. Egyrészt anyagi problémák miatt került intézetbe, elmondása szerint azért szeret itt lenni, mert itt rendszeresen kap ennivalót, nem csak akkor, ha lopnak. Szülei az idősebb testvéreket nem járatják iskolába.
11.	félárva, hátrányos helyzetű	16	nő	3 testvére van, nagyon rossz anyagi körülmények között élnek, egyik nővérenek a kisgyermekét állami gondozásba vették, mert anyja nem gondoskodott róla. Részben nagyanyja neveli. Diszlexiás.
12.	lakásotthonban él	18	férfi	13 évesen került a gyermekotthonba, jelenleg az intézet mellett működő lakásotthonban lakik, ahova a kevésbé problémás gyerekeket helyezik. Szülei együtt élnek, valószínűleg anyagi problémák miatt került intézetbe. 2 hetente hazajár, pozitívan nyilatkozott a szüleiéről. Kissé különc.

13.	nevelőszülő	16	nő	Gimnazista, jól tanul, nincs testvére (a nevelőszülői családban), kiegyensúlyozott, vidám.
14.	gyermekotthonban él	15	nő	2 és fél éves korában került intézetbe, 7 és fél évet nevelőszülőknél töltött testvérel együtt (rossz körülmények között, bevallásuk szerint inkább intézetben vannak, mint hogy visszakerüljenek a nevelőszülőkhöz), 3. éve van a balatonboglári intézetben egy édestestvérel. Édesapjuk rendszeresen látogatja őket, édesanyjukkal való kapcsolattartásra a gyerekek nem tartanak igényt. Visszafogett, csendes, nagy benne a megfelelési kényszer.
15.	nevelőszülő	17	férfi	Ikertestvérel (16.) együtt nevelőszülőknél él harmonikus családban, közgazdasági szakközépiskolába jár, jövőre érettségizik. Hobbija a tánc, kisgyerekeket tanít táncolni.
16.	nevelőszülő	17	nő	17. ikertestvére, szintén közgazdasági szakközépiskolába jár, jövőre érettségizik, szintén táncol

A megkérdezett fiatalok médiafogyasztási szokásait, lehetőségeit illetően az egyéni élethelyzet nagyon fontos kontextusnak bizonyult. A fentieknél bővebb, mélyrehatóbb információk megszerzésének – bár ezek a kutatás szempontjából nagyon hasznosak és érdekesek lettek volna – részben etikai, részben gyakorlati akadályai voltak. A hányatott sorsú, gyermekotthonban élő fiatalok többnyire nem szívesen beszéltek az intézetbe vagy nevelőszülőkhöz kerülés előzményeiről, a velük történetekről, és ezt az interjúk során tiszteletben kellett tartanunk, már csak azért is, mert nem rendelkezünk olyan pszichológiai felkészültséggel, melynek birtokában az ebből adódó esetleg problémás helyzeteket biztonsággal kezelni tudtuk volna.

A speciális nevelési igényű fiatalok esetében az adatfelvételt és egyáltalán a kutatás lehetőségeit erőteljesen behatárolta az érintettek korlátozott verbális kifejezőkészsége, megértési nehézségei a feltett kérdésekkel kapcsolatban. A beszélgetések során azt tapasztaltuk, hogy interjúalanyaink nem tudtak a saját médiahasználatukról érdemben beszámolni, esetükben hiányzik az önreflexió képessége, és médiumfogalmuk is kevésbé körvonalazott. Mindennapjaikat egy erősen beszűkölt érdeklődési és tevékenységkör jellemzi, szabadidejüket lényegében kitölti a zenehallgatás és a foci. Érdeklődésük és internetes tájékozódásuk még a többi hátrányos helyzetű kutatási alanyhoz képest is erősen lokalizált.

Ezzel együtt a fent összefoglalt információk is kellően árnyalják és kontextualizálják az interjúk során elhangzottakat.

3. Az interjúk feldolgozása

A kutatás általános tapasztalatai szerint a hátrányos helyzetű fiatalok médiahasználata, médiumokhoz való viszonya általában véve hasonló az átlagos fiatalok körében tapasztaltakhoz. Többnyire ugyanazokat a médiumokat és eszközöket preferálják, ugyanazokat a platformokat látogatják, ugyanolyan típusú tartalmakat fogyasztanak hasonló szituációkban. Ezeken a minden bizonnyal generációs eredetű azonosságokon túl azonban e fiatalok sajátos élethelyzete – melyet a kutatás során hátrányos helyzetként írtunk körül – néhány vonatkozásban speciális, rájuk különösen jellemző, helyzetükből fakadó médiahasználati típusokat, gyakorlatokat és stílusokat eredményez. E tekintetben a megismert minta három karakteres típust tartalmaz: a *gyermekotthonban vagy családotthonban élő fiatalok* (1) csoportját, a *nevelőszülőknél élőket* (2), és a *sérült vagy tanulási nehézséggel küzdők* (3) csoportját. Ez a három élethelyzet egy-egy jól körvonalazódó médiahasználati típussal kapcsolódik össze. A három típus különbségei mindenekelőtt a médiahasználat napirendi vonatkozásait, a médiumok ismeretének és használatának a mindennapokba történő tényleges beépülését, valamint a médiahasználat „mélységét” és reflektáltságát illetően mutatkoznak meg.

Ezeket a finom különbségeket az egyes típusok fókuszált, közeli bemutatásán keresztül igyekszem rekonstruálni, ezt a viszonylag kicsi és véletlenszerűen kiválasztott minta is indokolja. Jelen írás tehát nem kíván, nem is tud átfogó és reprezentatív képet adni a hátrányos helyzetű fiatalok médiahasználatáról, hanem az említett három csoport legjellemzőbb életkörülményeire, az átlagosnál nehezebb, problémásabb élethelyzetükre fókuszálva az ebből adódó sajátos lehetőségeket és korlátokat, használati módokat, reflexiókat igyekszik feltérképezni. Az értelmezés horizontja szándékom szerint azonos az érintettek horizontjával, a megkérdezett fiatalok saját fogalmaival, az ő mindennapjaikat, mindennapi tevékenységeiket alapul véve igyekszem megismerni és megérteni a médiához fűződő kapcsolatukat.

4. Médiahasználat és napirend

A kutatás során megkérdezett fiatalok mindennapjaiban a médiahasználatnak különféle jellegzetes kontextusai rajzolódtak ki, vagyis bizonyos helyszíneken, jellemző társas környezetben tipikus médiahasználati formákat figyelhetünk meg. Ilyen jellemző médiahasználati kontextus az *otthon* (család vagy gyermekotthon, lakóotthon, kollégium), az *iskola*, a *kortársi közösségben* végzett szabadidős tevékenység és az *utazás–közlekedés*. Ezekben a kontextusokon belül jól láthatóan szétválnak az eltérő médiahasználói típusok, azaz a családban élő fiatalok, a gyermekotthonok és családotthonok lakói, és a kollégiumban élő sérült fiatalok. A médiafogyasztás a társas kereten túl, ezekhez kapcsolódóan térben is strukturálódik, hiszen az egyes médiumok használata többnyire adott helyszínekhez kötődik. A rádiót, a televíziót, DVD-lejátszót és a PC-t döntően otthonukban használják a fiatalok, míg az mp3/mp4 lejátszó és a mobiltelefon (okostelefon), valamint esetenként a laptop és a tablet napközben, utazás, közlekedés alatt, vagy az iskolában, sportolás vagy a barátokkal való időtöltés során is velük van. A médiahasználat szociális mátrixa ezen a módon kapcsolódik konkrét terekhez.

4.1. Az otthon

A fiatalok médiahasználata a mindennapok menetébe szervesen és természetesen (sokszor az érintettek számára is alig észrevehető módon) beágyazódik. Az önkéntelen, szinte automatikus médiahasználatot jól példázza, hogy a többség már ébredése pillanatában valamilyen médium használója lesz, hiszen sokan telefonos ébresztésre kelnek, vagy rögtön ébredés után, minden egyéb tevékenységet (reggeli, öltözés stb.) megelőzően megnézik az email-jeiket, fellépnek a közösségi oldalakra, vagy telefonon, laptopon elolvassák a híreket, időjárás-jelentést. A médiafogyasztás végigkíséri egész napjukat, egészen az esti lefekvésig, amikor sokaknál zenehallgatással ér véget a nap. Hogy mennyire reflexszerűen használják a különféle kommunikációs eszközöket, azt jól példázza egyik gyermekotthonban élő kutatási alanyunk médianaplójának éjjel 2 óra 30-as bejegyzése, mely szerint álmából felriadva automatikusan a telefonja után nyúlt, és megnézte, hány óra van.

A zenehallgatásnak, közösségi médiahasználatnak, televíziónézésnek, internetezésnek a fiatalok mindennapjaiban jól meghatározott, kialakult, rendszeres helye és funkciója van.

Amikor az interjúk során a fiatalok rekonstruálták az előzőleg önállóan dokumentált napjukat, vagy ehhez kapcsolódóan beszéltek arról, hogy általában hogy zajlik egy-egy hétköznapjuk, abban a különféle médiumok használatának szervező, strukturáló szerep jutott. Különböző médiumtípusok, tartalmak, illetve médiahasználati módok a napirend eltérő, jellemző módon meghatározott elemeihez kötődnek.

Legtöbbjüknel tehát a nap kezdete egybeesik a médiafogyasztás megkezdésével, azaz ébredés után rögtön elkezdnek használni valamilyen kommunikációs eszközt. A nevelőszülőknél, családban élő interjúalanyaink esetében ez önálló tájékozódást, a napi teendők előkészítését szolgálja, ahogy ez több interjúból is jól kivehető:

„Hétfőn reggel, mikor felkeltem, minden nap megvan az idő, hogy mikor szoktam felkelni, én be szoktam állítani a telefonomban, és akkor csörög, és amikor felkeltem, akkor egyből a telefonomhoz nyúltam – ez a szobámban volt – és megnéztem az üzeneteimet a facebookon, hogy kik írtak. Aztán kicsit később, mikor elkezdtem készülődni, akkor bekapcsoltam a számítógépet, ez ilyen hét óra tájban volt, és megnéztem, hogy milyen idő lesz, mert aznap azt hallottam, hogy esős idő lesz, és akkor hogyan öltözködjek, melegen vagy...” (15.)

„Reggel hatkor keltem, készülődés közben meghallgattam a rádiót, mert kíváncsi voltam, hogy milyen időjárás lesz aznap. Suliba készültem, hát igazából arra voltam kíváncsi, hogy hogy öltözzek fel, hogy hideg lesz-e.” (11.) Fél hétkor megnéztem a híradót, azt is otthon tettem igazából, hogy megtudjam aznap igazából történt-e valami. Meg arra voltam kíváncsi, hogy végül is mi van a Sióval. Hát, mivel Siófokra járok iskolába, ezért most kíváncsi voltam, hogy mi lesz, hogy kiengedik-e, vagy megcsinálták-e már, és akkor így tudtam meg, hogy kiengedték a Siót.” (11.)

A médiumhasználat célja a körülményekhez (pl. időjárás) igazodó megfelelő stratégia kialakítása, a helyzet önálló kezelése. A gyermekotthonban élő fiatalok esetében ez a fajta napirendbe épülő rendszeres médiumhasználat kevésbé gyakorlatias, nem annyira az önálló életszervezést szolgálja, inkább élményszerző, unaloműző jellegű, és gyakran nem is individuális, hanem inkább közös tevékenység:

„Hát, felkeltem, elkezdtem készülődni, közben unatkoztam, úgyhogy zenét hallgattam a telefonomon, hát aztán... nem tudom”, „Igen, hát unatkoztam, beszéltem mindenkivel, meg ilyenek.” (9.)

„Hát, felkeltem, aztán kimentem, ugye felöltöztem, aztán kimentem tévézni, mesét néztünk, közben segítettem a kicsiknek felöltözni.” (14)

Az intézeti gyerekek médiafogyasztásának élményalapú, kevésbé tudatosan kontrollált voltára utal egy ehhez kapcsolódó megfigyelésünk. A nagykaszasz interjúalanyaink közül többen is nagyon felnőtteken igyekeztek viselkedni az interjúhelyzetben, ugyanakkor médiafogyasztási szokásaikat feltérképezve világossá vált, hogy gyakran néznek például gyerekeknek szóló rajzfilmeket (Spongya Bob, Garfield, Tom és Jerry), vagy olvasnak/néznek romantikus

regényeket, filmeket. Ezekre az egyébként megformálni próbált énképükkel – egy majdnem-felnőtt képével – nehezen összeegyeztethető fogyasztási szokásokra igyekeztek racionális magyarázatot adni (a kisebbek igényeihez való alkalmazkodás a gyermekotthonban stb.), vagy próbálták elfedni, eltitkolni azokat.

A motiváltság és céltudatosság az egyik oldalon, a céltalan és megszokáson alapuló médiahasználati rutin a másik oldalon egy fontos különbséget, eltérést jelez. A családi otthon, a család mint rendszer az életszervezés olyan mintáit hozza létre már a tizenéves kor közepén, amelyekben a médiumok, kommunikációs eszközök használata sokszor racionális célokat követ. A médianaplók és interjúk tanúsága szerint ugyanekkor a gyermekotthonban élő fiatalok esetében ilyen tudatos, célracionális médiahasználati viselkedés ritkábban vagy kevésbé alakul ki – ennek okai egészen biztosan összetettek, itt most egyetlen mozzanatra, a mindennapi élet intézményes keretek általi szabályozottságára fókuszálok.

A hátrányos helyzetű fiatalokból álló almintán elvégzett kutatás talán legfontosabb eredménye annak felismerése, hogy az intézményi keretek közötti élet – szemben a családban nevelkedéssel – a médiumhasználatnak, médiafogyasztásnak sajátos, a családban élő fiatalokétól eltérő intézményi és strukturális mintázatait hozza létre, a gyermekvédelmi intézményrendszer munkatársainak maximális jószándéka ellenére is, törvényszerűen a helyzetből fakadóan. A családotthonok, gyermekotthonok, de még a kollégiumok is az ott élő fiatalok mindennapjainak szervezése érdekében korlátokat állítanak fel a médiumok használatára vonatkozóan. Pontosabban már ezt megelőzően az intézmények kommunikációs eszközökkel (TV-készülék, számítógép, internet stb.) való ellátottsága szűkebb keresztmetszetbe kényszeríti a médiatartalmak fogyasztását, másfelől pedig időben és térben korlátok közé szorítja az azokhoz való hozzáférést. A hétköznapjaikat kollégiumban, gyermekotthonban, családotthonban élő fiatalok nem mindig azt, akkor és úgy néznek, hallgatnak, játszanak, mint családban élő társaik. Akiket persze családjuk, szüleik szintén korlátozhatnak ezen a területen, mégis a különbség nagyon markánsan megjelenik az interjúkban.

„Hát, meg van végül is szabva, amikor volt számítógépünk, akkor az úgy ment, hogy akkor például mondjuk csinállok egy pluszmunkát, például felmosom a folyosót és akkor mondjuk azért kapok mondjuk egy 15...negyed órát, vagy fél órát. A tévé az igazából, az is meg van szabva, mert egytől háromig tanóra van, akkor nem lehet bekapcsolni a tévét. Utána, hát nem engedik ugye, mert kijött a jó idő, utána vagy lemegyünk az udvarra...” (14.)

„Hát, mert ha ott a telefonom, akkor minék üljek géphez. Meg mások is szoktak ott ülni... gépeznek...” „Hát, attól függ, melyik nevelő van nálunk, hát általában fél órát szoktunk csak

ülni. De így telefonról könnyebb, mert az enyém, és annyit facebook-ozok amennyit szeretnék.” (9.)

„Mondjuk este be kell adnom, az tény és való, de nem vonhatják meg.” „Hát, oda kell adnom a nevelőnek, hogy ne facebook-ozzak este, vagy ne hallgassak zenét, ne zavarjam a szobatársaimat.” „Hát, mikor elkérem, akkor megkapom, vagyis amikor hétfőn takarítunk, akkor nem mindig adják vissza, csak takarítás után, mert akkor tudják, hogy facebook-ozom...” (9.)

„Hát, igazándiból benn van a nevelői szobában (PC), mert ugye, hát azért elég drága volt a dolog, hogy ott a picik belenyúljanak, vagy esetleg a nagyok valamit elcsenjenek belőle, vagy róla, vagy mit tudom én, szóval így igazándiból féltik... hát, miért is ne féltenek... Hát igen. És ott benn szokott lenni a nevelőiben, akinek például szüksége van rá, az internetezhet, tehát nincs megszabva, hogy mennyi ideig, de azért az ember érzi, hogy most nem ülhet ott 45 órán át.” (10.)

Az intézetben élő fiatalok számára tehát egy objektívnak érzékelt külső rend szabja meg a napirendet, ami nem feltétlenül válik személyessé, nem mindig érzik/értik annak értelmét, csak adott(ság)nak, és esetleg kijátszandó szabálynak tekintik. Ez érződik egyik intézetben élő lány interjúalanyunk szavaiból is, aki személyes napirendjével, ártalmatlan (de az intézmény számára esetleg kényelmetlen) szokásaival kapcsolatban érzékel a nevelők részéről valamiféle rosszallást, elutasítást, de ennek oka igazából nem válik ismertté, és így nem is értelmezhető a számára.

„Igen, csütörtökre esett ez a nap, reggel olyan negyed 7 körül van az ébresztőnk, akkor ugye felkelünk, elmegyünk fürdeni, mármint én le szoktam fürdeni, meg este is...ez egy kicsit olyan rossz, nem szeretik a nevelők, de le szoktam fürdeni, utána mindig kifésülöm a hajamat, felöltözök, utána elpakolom a táskámat, aztán utána lemegyünk reggelizni.” (10.)

Egy olyan rendszerben, amely nem, vagy csak korlátozottan tolerálja az egyéni életszervezést, szokásokat, kevésbé alakulnak ki önálló racionális stratégiák, és ezek részeként tudatos és célracionális médiahasználati szokások. Az intézmény saját racionlitása (célszerűen megszervezett működése) sem nem igényli, sem nem engedi túlzottan az ilyenfajta önállóságot. Ez az intézményi racionalitás világos szabályok segítségével jelöli ki az elvárt viselkedés kereteit, a szabályszegés szankciókat von maga után. Kutatásunk szempontjából különösen érdekes, hogy a gyermekvédelmi intézményekben a médiumhasználat korlátozása, megvonása – vagy éppen jutalmazásszerű engedélyezése – gyakran a nevelés (a szabályok áthágása esetén a büntetés, fegyelmezés) eszköze a pedagógusok kezében, akik adott esetben eltilthatják a gyerekeket a televízió, a telefon vagy a számítógép használatától. Az ő számukra az eszközökhöz való hozzáférés, azok használata tehát nem magától értetődő, adott esetben feltételhez kötött.

„hát, sokszor meg szokták vonni, mikor nem tartjuk be a házirendet.” „Mondjuk hogy tanórán nem tanulunk, hanem mást csinálunk, vagy nem érünk időben vissza, haza. Vagy ilyesmi. Vagy

nem fogadunk szót, akkor meg szoktál vonni az ilyen dolgokat.” „Hát akkor nem tévélhetek egy hétig, nem az, hogy Jóban Rosszban nincs, hanem semmi.” (tanóra alatt.) „Szoktam néha facebook-ozni, és akkor elveszik a telefonomat.” (9.)

A kommunikációs eszköz birtoklása, használata a szabály – szabályszegés – következmények, szankciók rendszerében gyakran mint a függetlenség, autonómia tere, eszköze jelenik meg. Jellemző, hogy a családban, nevelőszülőknél élő gyerekek körében egyáltalán nem merült fel ez a lehetőség, fegyelmező eszköz. Sőt az egyik interjúalany kifejezetten arról beszélt, hogy a médiahasználat korlátozása nem eszköze a szülői nevelésnek:

„Nem, mert tehát, ha engem így érdekel, végül is foglalkoznak velem, hogy én tanuljak, de elsősorban nekem ezt nem kell elmondani, mert én tudom, hogy nekem az az első dolgom, hogy hazaérek, akkor tanulok. És hogyha avval végeztem, akkor ülök oda. Tehát így nincs megszabva, viszont arra már igen, hogyha nem tanulok, tehát nem érdekel semmi, nem csinállok semmit, tehát azt mondom, hogy lusta vagyok, akkor azért már szólnak, hogy miért töltök annyi időt ott. De végül is nekem ezt nem kell mondani, mert én olyan vagyok, hogy magamtól leülök és tanulok.” (16.)

A sokszor értelmetlennek tűnő szabályok, az egyéni lehetőségek korlátozottsága is szerepet játszhat abban, hogy az interjúk tanúsága szerint az intézeti gyerekekre a kortársi átlagnál is fokozottabban jellemző a szabadidő jelentős részére kiterjedő háttér-médiafogyasztás (azaz hogy valamilyen egyéb tevékenység, például olvasás, tanulás, sport, házimunka háttérként néznek tévét, hallgatnak zenét, vagy interneteznek). Ennek a jelenségnek a háttérében a fentiekkel is összefüggő motiválatlanság, céltalanság, valamiféle ingerszegénység és unalom húzódik meg.

„De hát a tévé úgy délután az csak ilyen unalom, csak teregetek és nézem. Vagy leszedem a ruhákat és szoktam nézni, hogy valamivel elfoglaltjam magam, hogy hamarabb menjen az idő.” (9.)

„Vagy ugye takarítanunk is kell... ugye ki kell takarítanunk az egész házat és közben is szoktuk nézni. Meg zenét hallgatni. Én általában mikor takarítok, akkor zenét szoktam hallgatni.” (9.)

Ez utóbbi interjúrészlettel érdemes összevetni egy nevelőszülőnél élő fiú beszámolóját egy a fentihez hasonló szituációról:

„Mivel amikor hazaérek, akkor általában besegítek a házimunkában édes... anyámnak, amiben tudok, megetetem a kutyákat, esetleg elmosogatok, rendbe rakom a szobámat, hogy ha úgy van, akkor kitakarítom. Aztán... (Közben szokott-e zenét hallgatni?) Szoktam, igen. Általában, amikor az udvaron tevékenykedek, akkor valamilyen formában mindig bekapcsolom a zenét, legyen az az autóból, vagy rádión keresztül. Takarításhoz szoktam zenét hallgatni, igen, de általában takarítás közben nem is zenét, hanem ilyen kulturálisabb dolgokat, meg rádiókabarét, azt szeretek hallgatni takarítás közben.” (7.)

Jól érzékelhető a különbség a házimunkához való viszony tekintetében. Amíg az intézetben élő kislány számára a takarítás egy szabály eredményeként rá háruló kényszer, addig a

nevelőszülőnél élő egyetemista fiú önként segít be nevelőanyjának a házimunkába, mely vélhetően értelmesnek tűnő tevékenység a számára, és melyhez minőségi médiafogyasztás is kapcsolódik.

Az intézetben élő fiatalok gyakran említik a megszokást az egyes médiumok használatának okaként, miközben tényleges indítékot, motivációt nem tudnak megfogalmazni ehhez kapcsolódóan. Ez különösen igaz a közösségi médiabeli jelenlétre, tevékenységekre, amelyek sokszor valamiféle helyettesítő közösségi tevékenységnek, pótcselekvésnek tűnnek.

„Hát nem tudom, megszoktam, hogy mindig facebook-ozok. Minden nap hazamegyek, eszek, utána pedig facebook-ozok” (9)

„Hát, mondjuk, amikor mondjuk felértem az iskolából, megnézem a facebook-ot, hogy írt-e valaki, vagy nem. Mondjuk ma is voltam lenn, az volt az első, hogy bekapcsoltam a facebook-ot, beszélgettem az ismerősömmel, aki Pesten van, már nagyon rég beszéltem vele, és beszélgettünk, aztán utána már nem nagyon, mert neki is mennie kellett, meg igazából én meg már meguntam, már nem volt semmi jó fõnn, alig voltak fõnn facebook-on, és így aztán kiléptem az egészből, aztán játszottam.” (14.)

A napirend otthonhoz kötődő kommunikációs gyakorlatai a reggeli készülődést követően az iskolából történő hazajövetellel folytatódnak. Ennek az időszaknak a jellemző tevékenysége – ahogy a fentiekben is láthattuk – a közösségi média színterein zajlik. Az alábbi tipikus mondat valamilyen variációban szinte minden interjú során elhangzott:

„Aztán felértünk az iskolába, utána volt 5 órá, aztán hazaértem, megebédeltem, aztán kicsit facebook-oztam.” (10)

A vizsgált korosztállyal kapcsolatos közkeletű vélekedés, hogy tagjai folyamatosan és intenzíven jelen vannak a közösségi médiában. Ezt a hétköznapi tapasztalatot, benyomást a kutatás is megerősítette. A megkérdezett fiatalok internetes ténykedései között élen jár a Facebook-on való aktivitás. Az interjúalanyok beszámoltak arról is, hogy korábban a Myvip és az Iwiw színterein is jelen voltak, ezek azonban mára elvesztették népszerűségüket a korosztályon belül (ahogy ezt független felmérések is mutatják).

„Amikor fiatalabb voltam, volt a Myvip. Ott volt az MSN (Az Iwiw?), azt nemigen kedveltem, csak egyszer-kétszer használtam. Utána jött a Facebook. De volt az eBuddy, ez is olyan, mint az MSN. ... Ezeket használtam. (...) Myvip-et nem, max a Facebook-ot használom mindig. „ (5.)

A közösségi oldalakat a többség elsősorban kapcsolattartásra, társalgásra és az ismerősök tevékenységeinek követésére használja. Ennek indokaként a gyermekotthonban élők esetében az izoláció, a személyes kapcsolattartás akadályoztatottsága érthető módon fontos szerepet játszik.

„Hát igazából szerintem azért, mert ott beszélgetek olyan ismerőseimmel, akik például távol élnek, messze és nem sűrűn találkozok velük, igazából szerintem ezért.” (11.)

Természetesen a hátrányos helyzetű fiatalok esetében is ugyanazokat a tipikus tevékenységeket követhetjük itt nyomon, amelyek az egész korosztályra jellemzőek: zenék, képek, szövegek megosztását, kommentálását.

„Hát, igazából ismerőseimmel szoktam beszélgetni, már, ha fõnn vannak, meg meg szoktam nézni, ki milyen képet tesz ki esetleg, ilyen kreatív fotós suliba van egy ilyen oldalunk és hogy ott milyen képeket raktak ki. Meg az ismerőseim milyen képeket csináltak, meg hogy kinek van esetleg születnapja, névnapja és akkor azt megköszöntöm. Többnyire inkább erre.” „Hát, mondjuk, amikor mondjuk összeveszek barátnőmmel és akkor kirakok egy idézetet, vagy mondjuk rossz napom van, akkor is ki szoktam. Vagy mondjuk amikor szeretek egy zenét, mondjuk nagyon megszeretek egy zenét és mondjuk a kedvencem lesz, akkor azt is ki szoktam rakni.” (14.)

„Hát, hogyha beszélgetek valakivel, akkor míg véget nem ér, szóval ilyen fél órákat szoktam csak beszélgetni, mert attól függ, hogy hányan beszélgetünk, vagyis, hogy hány emberrel beszélgetek. Hát, és csak nem szoktam úgy sokat. Megnézem, hogy miket osztogatnak, meg miket írnak ki, meg hogy milyen képeket raknak fel.” (9.)

„Igen, úgy szoktam, hogy az üzeneteket megnézem, hogyha kapok, aztán megnézem az üzenőfalon, hogy ki mit írt ki, meg tetszik-e valamelyik oldal, azt akkor be szoktam lájkolni, vagy ilyesmi.” (16.)

A legtöbben elítélően említik azokat a kortársaikat, akik pillanatnyi hangulataikat, apró-cseprő gondolataikat is közzéteszik a facebook-on, akik ismeretleneket is bejelölnek, akik folyton a „facebook-on lógnak”. Egyik sérült interjúalanyunk is úgy írja le saját facebook-használati szokásait, hogy közben a tipikus facebook-használókhoz viszonyítja magát:

„Én csak azokat az ismerősöket jelölöm meg, akiket tényleg úgy ismerem, tehát aki megjelöl, és nem ismerem, azt nem igazolom vissza, és csak olyannak írok, aki... jobban inkább üzeneteket szoktam irkálni, és nem rakok ki az üzenőfalra semmit. Csak arra van nekem, hogy mással tudjak beszélni. Úgy konkrétan nem érdekel, nem is izgat.” (3.)

A megkérdezettek önmagukat egy esetben sem sorolták a facebook-függők közé, de az interjújuk során többükről kiderült, hogy sok időt töltenek a közösségi oldalakon – mint az a nevelőszülőknél élő egyetemista fiú, akiről ezt talán nem feltételeznénk:

„Interneten a legtöbbet talán a facebook-on töltöttem, bármilyen hihetetlen, mostanában sokan szeretik. Igazából a Facebook most elég populáris, talán is ezért is használom sokat, mert így bárkit elérek vele, rajta, barátokat; akkor most ha baráti születnapos buli készül megrendezésre, és ugye el kéne érni az embereket, megszervezni, ehhez már többet ültem ott egy kicsit. De annyira nem vagyok híve, mint mások, hogy beülök facebook elé, és ott tudok maradni órákat, és mindent kiírni a falra.” (2)

„tehát igazándiból nem vagyok ilyen facebook-függő, mint ahogy szokták mondani, én nem tudom, hogy lehet ezzel megfertőződni, ahogy sokan mondják, tehát nekem tök olyan, mintha e-maileznék bárkivel, és nem függ tőle az életem, csak annyi hát, hogy tudom, hogy akik messzebb vannak tőlem, velük mi van.” (10.)

Több esetben hallottunk arról, hogy tematikus csoportok, közösségek (osztály, fotóiskola stb.) mindennapjainak szervezésére a facebook-on létrehozott zárt csoporton belül fejtenek ki aktivitást a fiatalok. Ezek az esetek jól példázzák azokat a tudományos megfigyeléseket, kutatásokat, melyek arról számolnak be, hogy az ehhez hasonló online közösségek gyakran offline közösségek működését egészítik ki, azokra épülnek rá.

„Hát, például az osztály, az csinált egy ilyet. Igazándiból annyi sok hülyeséget szoktam ott megnézni, hogy könnyezek. Igazándiból képeket szoktak feltenni, de olyan képeket, hogy összeröhögöd magad, és nem tudod letenni a telefont, mert nézni akarod tovább, hogy mit tesznek ki.” „Igazándiból van, amikor megbeszéljük, hogy hol találkozunk és akkor aki tud, az eljön oda, és akkor így mit tudom én, mindenki hozzon magával mit tudom én, valami chipset és akkor ott elrágcsálgatunk, meg elbeszélgetünk, szoktak ilyenek lenni.” (10.)

Az is kiderül az interjúkból, hogy ezek az online csoportok nem töltenek be érdemi, gyakorlati szerepet a közösségek mindennapjainak szervezésében, inkább csak lazán kapcsolódnak azokhoz, és online keretet is adnak az inkább offline folyó közösségi élet kiegészítéséhez, reflexiójához, illetve az online térben is megjelenítik az offline közösséget – de ennél többet nem tesznek hozzá azok működéséhez. Arra a kérdésre, hogy szoktak-e a facebook-os osztálycsoporton keresztül is programokat szervezni maguknak, 16 éves gimnazista nevelőszülős lány interjúalanyunk az alábbiakat válaszolta:

„Hát esetleg ott is, de azt akkor inkább szóban szoktuk az iskolában megbeszélni, de még ilyen bővebb információt ott is szoktunk akkor megbeszélni, hogyha már le van szervezve.” (13.)

Két interjúalanyunk számolt be arról, hogy hobbijához, sajátos érdeklődéshez kapcsolódó online közösség(ek)et keresett, illetve keres, ahol a hasonló érdeklődésű felhasználókkal kerül interakcióba. Mindketten nagyon kreatívak és agilisak az őket érdeklő területen, ennek a tudatos aktivitásnak az eredménye, hogy kevésbé populáris, speciális közösségi felületeken is jelen vannak.

„Meg én nem tudom, én szeretem az ilyen kreatív embereket, és mindig felmegyek a pinterest-re. Én nagyon imádom azt az oldalt. Hát, igazándiból közösségi oldal, de nem olyan jellege van, mint a facebook-nak. Hanem olyan, hogy oda az emberek ilyen megosztás féleségbe így feltesznek ilyen mit tudom én mit, hogy hogy lehet csinálni mondjuk egy masnit, vagy hogy mondjuk egy üvegből, hogy lehet csinálni mondjuk egy karkötőt, szóval ilyen, tök ilyen, tök jó dolgok.” (10.)

„fent vagyok több torrentoldalon, az egyiken segítői rangban vagyok, így ebből kifolyólag is használom sokat a skype-ot, mivel ott tartom a kapcsolatot a staff-nak a többi tagjával, és közösen próbálunk meg segítséget nyújtani a rászorulóknak, ilyen technológiai, illetve hardware és software jellegű problémákban” (7.)

A kapcsolattartás, közösségi oldalakon zajló aktivitás terén is megfigyelhető egy markáns különbség az intézetben élő gyerekek és a családban nevelkedő társaik között. Az állami

gondoskodásban élő fiatalok kommunikációs eszközökkel való ellátottsága meglepően jó, sokszor akár meg is haladja a családban élő gyermekekét, mivel a távol levő családtagokkal való kapcsolattartás érdekében az összegyűjtött családi pótlékból sokuk számára vásároltak okostelefont, tabletet, laptopot. A médiahasználat technikai feltételei, ha esetenként korlátozott mértékben, de az intézményekben is adottak.

E kommunikációs eszközök használatát, kihasználtság, a bennük rejlő lehetőségek kiaknázását döntően meghatározza, hogy a fiatalnak van-e kivel kommunikálnia, kapcsolatot tartania. Van-e körülötte – szülőkből, testvérekből, hozzátartozókból álló – kapcsolatrendszer, amelynek működtetése, életben tartása szempontjából hasznos és fontos az említett eszközök használata. Azok, akiknek van élő és tartalmasnak mondható kapcsolatuk szülővel, rokkal, lényegesen komplexebb módon használják okostelefonjukat, számítógépüket. Az alábbi interjúrészletekben különféle kapcsolatrendszerek körvonalazódnak a médiahasználat tükrében:

„Hát, a szüleim... meg ezek... nem nagyon érdekelnek. Mondjuk a nővéreim igen, de nem szoktak ők se rám írni és én sem.” „Hát, vissza szoktam néha, de csak így röviden, hogy oké, vagy valami... nem nagyon szeretek velük beszélgetni, meg őket se nagyon kedvelem.” „Hát, mert amúgy nem is foglalkoznak nagyon velem, néha rám írnak facebook-on, hogy ne tűnjön az, hogy milyen rossz anya, vagy valami. Szóval apukámmal nem is tartom szinte a kapcsolatot”. „Hát, néha... mindig írják, hogy hiányzol, vagy valami...” (a Budapesten szintén intézetben élő nővérei) (9.)

„Hát a facebook-ot, azt ugye a család miatt, azt általában mindig meg szoktam nézni” „Meg igazándiból, hogyha beszélgetek is facebook-on valakivel, az a családom. Mert hogyha iskolából mit tudom én, valaki ír, jó visszairok, bármit kérdez, de hogyha ilyen személyes dolgok vannak, akkor vissza se írok, mert nem akarok pont akkor beszélni, amikor otthon vagyok, mert azt egy hónapban csak egyszer tehetem meg. Hát, a nővérem, a bátyám, anyukám is fenn van, apukám is fenn van. Szóval... meg azt hiszem, a nagymamámnak is van, csak én nem tudom... szerintem nem is ő szokott írni.” (kamerát használnak-e) „Van, amikor kamerázunk, de skype-on szoktunk beszélgetni, mert az is van a telefonomon, és az tök jó....Hát úgy általában olyan, 2-3 naponta szoktunk beszélgetni, mert addigra úgy már összegyűlnek információk, és azért úgy könnyebb beszélni dolgokról, mint hogy naponta, na mi volt Veled? Iskolában voltam, jó, szia. Szóval úgy elég unalmas lenne.” (10.)

„Hát, öcsémmel szoktam néha facebook-on beszélgetni, csak hát ő még annyira fiatal, 10 éves mindössze, aztán még nem nagyon tudja az internetes kommunikáció szabályait. Hát, éppenséggel kisbetű, nagybetű használat, írásjelek, meg ilyenek. Hát én szeretem, hogyha az ember tud értelmesen kommunikálni a másikkal.” (12.)

A délutáni-esti programok sorában meghatározó szerepet játszik a filmnézés, televízió, interneten (online vagy letöltés után) vagy DVD-n. A leggyakrabban fogyasztott, legnézettebb televíziós tartalmak a megkérdezettek esetében messze kimagaslóan a televíziós sorozatok, szappanoperák. A hazai kereskedelmi csatornákon futó Jóban Rosszban és Barátok közt mellett népszerűek a romantikus latin-amerikai szappanoperák, amerikai krimik és egyéb

sorozatok (pl. kórház-sorozatok). Ezek rendszeres nézése, nyomon követése sokszor megszokásszerű, rutinszerű gyakorlat, a megtekintés esetenként rituális, gyakran közös tevékenység, különösen a gyermekotthonok lakóközösségei számára.

„az ilyen, ilyen romantikus filmek, ilyen nyálas filmek, szappanoperák..., Hát, mert igazából szeretem, úgy rászoktam az egészre” (14.)

„Nem tudom, itt szoktam amúgy rá. Én csak másfél éve vagyok itt, ebben a gyermekotthonban és ők szoktattak rá amúgy, eddig a Barátok Köztöt néztem.” (9.)

„És utána hazaértem, akkor pedig szoktam... ez egy ilyen... nálam ez egy ilyen hagyomány, hogy minden nap este szoktam nézni tévét, ezt a családdal szoktuk nézni, és hát közben megbeszéltük, hogy milyen volt az aznap, meg ettünk, ittunk, azt' ennyi.” (15.)

A rendszeresség, a kiszámítható ismétlődés, a történet követése, az ismerős szereplők mind hozzájárulhatnak ahhoz, hogy egyik-másik fiatal „sorozatfüggőnek” minősíti magát. Ha valamiért elszalasztanak egy epizódot a kedvenc sorozatból, akkor az internetről letöltve később bepótolják, barátaikkal latolgatják a várható fejleményeket. A romantikus sorozatok különösen a lányok kedvencei, a fiúk inkább a krimiket, akciódúsabb sorozatokat kísérik figyelemmel. Ugyanakkor a gender sztereotípiákat megkérdőjelező mértékben sok lány interjúalany beszélt arról, hogy kedveli a krimi, horror- vagy akciófilmeket, mint az alábbiakat nyilatkozó 15 éves gyermekotthonos lány:

„Hát, az akciófilmeket, azokat tőkre szeretem, főleg, amiben nagyon sokat verekednek. Lehet azért, mert elég nyugodt lélek vagyok, jó hát, amikor beindulok, akkor én is tudok törni-zúzni, de úgy igazándiból nem vagyok egy idegbeteg, és nem tudom, lehet, hogy azért. Lehet, hogy valamelyik énem az.” (nevet) (10.)

A családban élő fiatalok médianaplói és a velük készült beszélgetések azt tükrözik, hogy esetükben a filmnézés az egyetlen, ha nem is túl gyakran előforduló közös családi médiafogyasztási forma, amelybe a televíziónézés, a kölcsönzött DVD-k vagy internetről letöltött filmek megtekintése egyformán beletartozik.

„este meg együtt szoktunk fenn a családdal, Apáékkal nézni. Akkor ő letölt filmet és azt meg szoktuk nézni. Vagy mi mondjuk neki, hogy mit töltsön le, és akkor rákeres mindig az interneten.” (16.)

„Hát, este együtt szoktuk nézni a tévét, de mondjuk ha én iskolában vagyok ugye akkor nem, de este általában együtt és akkor ez egy ilyen kis pihenés meg kikapcsolódás és akkor így jó együtt lenni este.” (13.)

„Édesanyámmal ilyen szempontból közös az érdeklődésünk, legalábbis a TV szempontjából, mert ő is szereti az ismeretterjesztő műsorokat; én is szeretem őket, viszont én jobban szeretem megnézni online, vagy számítógépen, mivel így elkerülöm a reklámokat, amik nagyon irritálnak engem. De van, amikor őt is odarángatom a számítógép elé, és mondom neki, hogy „most akkor ezt itt nézzük meg ketten, mert ez téged is érdekel” (7.)

Az otthoni médiahasználat egy másik népszerű területe az internetes, számítógépes játékokhoz kötődik. Az ezek iránti vonzalom köztudottan szintén a Z-generáció sajátossága. Az általunk megkérdezett fiatalok is mind kivétel nélkül ismerik a jelenséget, és valamilyen viszonyban vannak vele. Sokan beszéltek arról, hogy jelenleg is játszanak, mások elismerték, hogy korábban játszottak (de már ráuntak, vagy nincs idejük rá), vagy tudatosan nem játszanak, mert más – fontosabbnak ítélt – tevékenységtől (tanulás, sport) venné el az időt, illetve hogy ismerőseik között vannak szenvedélyes játékosok.

„Volt idő, amikor úgy rá voltam pörögve egy két-három éve, de most, mióta az egyetemre járok, nem nagyon van időm se rá (...) Játékletöltést, azt nem, mert nagyon sok vírust kaptam már be vele. Akkor kékhálál volt a gépemnek, úgyhogy megfogadtam, én többet nem.” (1)

„Mostanában már ritkán, régebben többet játszottam, nem engedi az időm. Amikor van egy kis időm, akkor nagyon jó, kikapcsolódásként szoktam például.” (7.)

Sokféle játék említésre került az interjúk során: katonai („lövöldözős”), stratégiai, farm, logikai, online szerepjátékok (MMORPG-k sokszereplős valós idejű szerepjátékok, pl. World of Warcraft, League of Legends) egyaránt.

„Változó. Szeretem a stratégiai játékokat is, de szeretem az FPS játékokat is, amikor egyedül kell menni, és megoldani a dolgokat, akár legyen ez lövöldözős, vagy egy ilyen ORPG stílusú. (...) A World of Warcraft-tal játszottam egy pár évig, amikor még így fiatalabb voltam, de most már ez is abbamaradt, mert nagyon-nagyon sok olyan kiegészítő kell hozzá, meg úgy változott meg a játék struktúrája, ami nekem már nem hozta vissza azt a feeling-et, ami régen volt.” (7.)

„Hát, így, ilyen logikai játékokat szoktam játszani. Meg van is az egyik oldal, az a junior, azon szoktam játszani. Hát van egy ilyen logikai játék, és akkor mondjuk szoktam, ilyen mondjuk, hogy keresd meg a tárgyakat, hogy hol vannak elrejtve, vagy vannak ilyen, hogy színezők, vagy puzzle.” (14.)

Komplexebb játékokra, amilyenek például az online szerepjátékok, intézményes keretek között nincs lehetőség, hiszen ezek rendkívül időigényesek, az intézeti vagy kollégiumi napirend nem engedi, hogy az esti időszakban, amikor a potenciális játékosok közül a legtöbben vannak fent az interneten, egy bentlakó több órát áldozzon a játékokra. Az ilyen játékok hardware-szükséglete és internethozzáférési feltételei sem adták a nevelési intézményekben. MMORPG művelésére csak az egyik sok szabadidővel rendelkező, nevelőszülőknél élő egyetemista fiú interjúalanyánál láttunk példát. Ő viszont kiugróan sok időt tölt médiafogyasztással, vizsgaidőszakban – amikor az adatfelvétel zajlott – szinte a teljes napját kitöltötte a zenehallgatás, internetes szörfölés és az online játék.

„A LoL, igen. Azzal mondjuk van, hogy szabadidőben kicsit többet töltök, mint ami egészségességes (nevet). Szeretem, mert jó kikapcsolódás, ugye kicsit csapatjáték, nem az az eszetlen lövöldözős meg rohangálás játék...” (2)

„Másodszor is az volt, hogy futottam két kört, bepróbáltam, és nem fogott meg... próbálkoztam többel, Metinnel, meg Perfect World-del: jó játékok, szépek, meg világiak, de nem tudnak lekötöni annyira. PS-es vagyok, PS3-as, rengeteg játékot kijátszottam rajta. (...) De egy olyan két évvel ezelőttig PS-en játszottam single player játékokat. Ott is szerettem a komolyabb játékokat, amik tényleg szólnak valamiről, jól kidolgozottak. Föl is sorolhatom őket, de nem tudom... Metal Gear, Resident Evil, ezek biztos. Final Fantasy-k, ezek csak úgy single-ben.” (2)

A többszereplős online játékok művelése gyakran efemer virtuális közösségek létrejöttével is jár, erre vonatkozó utalással is találkoztunk egyik egyetemista nevelőszülős fiú kutatási alanyunkkal folytatott beszélgetés során, aki a játékfüggőség kérdésére is reflektált:

„mivel szinte mindenki ezekkel a játékokkal játszott, amik ilyen népszerűbbek voltak, így úgy gondoltam, hogy gyakorlatilag beletartozok egy olyan közösségbe, ami szintén ezt űzi. De most így visszagondolva, volt rá függőségre való hajlam, de mindig megvolt az a határ, amikor azt mondtam, hogy „jól van, most már tényleg elég, és akkor csináljunk valami mást”... inkább kinn, a haverokkal, vagy akármi, elmenni valahova.” (7.)

„Volt olyan, sőt, most is, ahogy visszagondolok, múlt évben is, meg idén is. Össze szoktunk ülni hárman-négyen haverok, mondjuk egy kis Call of Duty-ra, a 2-es részével. De ez már egy kicsit más szemszögből értendő, mivel egymással játszunk, és mindig fogadunk valami elég abszurdban, vagy morbid dologban. Tehát ilyen, hogy virágföld-evés, vagy kutya jutalomfalatnak az evése, vagy jéghideg vízbe beleugrani, szóval ilyen dolgok, de ezt ugye nem csak a függőség kedvéért, hanem a társaság, és a jó kedv, meg tényleg, hogy kikapcsolódjunk – annak a kedvéért csináljuk.” (7.)

Egy hétköznap kollégiumban lakó sérült fiú interjúalanyunk beszámolójából kiderült, hogy nekik iskolai keretek között is van lehetőségük számítógépes játékot játszani

„A szilencium? Hát, ez olyan, amikor megtanuljuk a házi feladatot, vagy amit föladnak, meg kell tanulni, utána Balázs bácsi át szokott minket vinni a gépterembe, és szoktunk facebook-ozni – én mondjuk inkább játszani szoktam. GTA-val” (3.)

Elbeszéléséből az is kiderül, hogy a Grand Theft Auto nevű játékszoftver legújabb verzióját saját iskolai szerveréről használja, ebben az iskolában ugyanis minden tanulónak lehetősége van saját szerver használatára.

Hogy az egyéni élethelyzet mennyire meghatározza a médiahasználat jellegét, körülményeit, az abban is megmutatkozik, ahogyan lecsapódnak, tükröződnek az egyéni sorsok a gyermekotthonban élő fiatalok médiahasználati mintázataiban. A médiafogyasztási szokások, a médiahasználatra történő szocializáció a családban alakul ki, a gyermekotthonban, lakóotthonban élő fiatalok esetében nincs (vagy a családból való kiemeléskor megszakad) egy ilyen szocializációs folyamat, pontosabban más jellegű intézményes szocializáció folyik, ám ez a jelek szerint inkább külsődleges. Azoknak a fiataloknak a visszaemlékezéseiben, akik korábban családban éltek, gyakran felidéződnek a családhoz kapcsolódó médiahasználati szokások, azok kapcsolata családi helyzetekhez, relációkhoz.

„Mármint, amikor délután néztem, mert általában most mondjuk fésülgetem a hajamat, mert ha leülök Jóban Rosszban nézni, akkor mindig fésülgetem a hajamat. Igen. Van, amikor vannak az izgalmas részek, és úgy meg szoktam tépni magam, de soha nem tudom letenni a fésűt. (miért alakult ez ki?) Nem tudom, amikor kisebbek voltunk és még Anyunál voltunk otthon, mi már akkor is néztük. És Anyu nekünk mindig, abban az időben úgy volt, hogy – idézetben mondom, hogy abban – hogy mindig előtte lefűrödtünk és volt, amikor Anyu megmosta a hajunkat. És Anyut mindig megkértük, hogy csak egy kicsit, egy icipicit szárítsa meg, hogy csak a fejbőrünk legyen nedv... vagy mi az... Száraz, és mindig megkértük, hogy fonja be, mert olyan hullámos volt a hajunk utána és azt tökre szerettük oviba. És hát mindig befonta, és pont mindig abba az időbe esett bele, hogy jött a Jóban Rosszban.” (10.)

„mert ez is úgy volt, mint a Jóban Rosszban, nem is néztem életemben, és akkor Apunak a barátnője odaköltözött hozzánk meg minden és ő meg nézte. Tehát folyamatosan. És egyszer én is csak néztem vele, és akkor úgy megtetszett és akkor úgy elkezdtem utána nézni és akkor apa mondta, hogy ne nézzem ezt a sok izét, buta filmeket, és akkor én meg ugye már nem tudtam róla úgy leszokni, mindig nézmem kellett a sorozatot és úgy szoktam én is rá ... hogy nézték, és én meg ugye nem nézhettem közben mást, mert egy tévé volt...” (14.)

„Mert abból volt... a legelső könyvem az anyáméktól kaptam és az a Harry Potter első része volt. Igen, mert én mást nem nagyon csináltam, mert lényegében 8 éves koromig egyedül voltam, utána jött az öcsém. Hát vele annyira jól nem jöttem ki, mert éppenséggel, hogy ha nem arra toltam az autót, amerre neki tetszett, akkor utána megdobált” (12.) (ezt annak magyarázatoként meséli el, hogy miért olvasott sokat, például a Harry Potter első 4 kötetét összesen 20-szor olvasta)

Hogy a médiahasználati szokásoknak, mintáknak még az önmeghatározásukban is milyen fontos szerepe van, illetve hogy ez az identifikáció az erősen mediatizált környezetben mennyire relációkhoz, személyekhez kötött, azt az is mutatja, hogy médiafogyasztási szokásaikat, preferenciáikat az interjúk során gyakran a szülők, nagyszülők, vagy általában a felnőttek szokásaihoz, érdeklődéséhez képest, ahhoz kapcsolódva vagy attól elhatárolódva fogalmazzák meg. A jelek szerint a médiafogyasztás is egy olyan felület, amelyen relációba kerülhetnek a szülőkkel, családtagokkal, az azonosulás és megkülönböztetés sajátos vegyüléke révén igyekeznek magukat meghatározni:

„egyszer találkoztam rádióval, anyukám szereti hallgatni, én nagyon nem vagyok a híve, de hallottam” (2.)

„Én meg nem vagyok híve a romantikus regényeknek, mint anyám.” (12.)

„részeket láttam belőle, anya nézte nagyon, részeket láttam, hát... jó volt” (1.)

„Nem tudom, én úgy vagyok vele, hogy például nevelőanyámnak is van, és ő nem tudja, hogy mit kell. És én nagyjából értek ezekhez a dolgokhoz, és én neki megmutatom, hogy mit hogy kell.” (az okostelefonok használatáról mondja) „Hogy ha van Facebook, akkor rendszeren nézem, mi volt aznap, meg ma. Meg a nevelőanyámnak szoktam mondani, hogy ki igazol át, vagy hogy mi van az edzőkkel.” (5.)

„Az indexet, meg az origo-t szoktam látogatni, persze nem mindig onnét tájékozódok, hanem – nem nevezem médiumnak, de – a nagypapám (nevet). Jártas a hírekben, meg a politikai dolgokban, tőle szoktam általában kapni az ihleteket, de utána szoktam nézni általában a dolgoknak az indexen és az origo-n.” (7.)

Ez azért is fontos megfigyelés, mert árnyalja, magyarázza azokat a különbségeket, amelyeket a nem családban, hanem gyermekotthonban, családotthonban élő fiatalok médiahasználatában, médiával kapcsolatos attitűdjeiben megfigyeltünk.

Az interjúkból jól nyomon követhető (és méltányolható) a gyermekvédelmi intézmények törekvése arra, hogy a tömegkommunikációs eszközök, tömegművelési médiumok strukturált használata által előmozdítsák a fiatalok tájékozottságát szűkebb és tágabb környezetük, a világ dolgait illetően. A TV-híradó, hírműsorok és az internet irányított és kontrollált használata a nevelők szándéka szerint a társadalmi integráció, szocializáció hatásos eszköze lehet. Ezt a célt szolgálja a közös, lényegében kötelező vagy tudatos híradó-nézés, azok a feladatok, amelyek az interneten történő anyaggyűjtésre, informálódásra építenek. Kérdés – és ezzel kapcsolatban a kis, nem reprezentatív mintán végzett kvalitatív kutatás sem adhat biztos választ –, hogy az ilyen kötelező jellegű, szabályozott médiahasználat képes-e betölteni azt a szocializációs szerepet, mely ideális esetben a médiafogyasztó fiatal saját érdeklődésén, motivációján, saját választásain alapul.

Ugyancsak az intézményi szabályozásnak tudható be, hogy a gyermekotthon lakói rendszeresen járnak könyvtárba, ahol könyveket és DVD-eket kölcsönöznek.

„Könyvtárból veszünk ki inkább, mert a filmletöltés, hogy nincs is olyan úgy, aki letöltene nekünk, meg nem is tudok letölteni filmet. Aztán inkább a könyvtárból veszünk ki.” (14.)

„Általában, mostanában könyvtárhoz megyünk mindig kölcsönözni, mert ott iszonyatosan tök jó film van, és tök sok van.” (10.)

Ezzel minden bizonnyal összefügg, hogy a gyermekotthonban élő fiatalok között többen is kifejezetten lelkes olvasónak és könyvtárhasználónak tűntek:

„most kaptam rá így igazából az olvasásra, azelőtt mondom egy, szerintem egy percet nem ültem le olvasni. Csak igazából most is csak azokat olvasom, amikor, amikor nagyon szeretek” (14.)

„Hát, igazándiból szeretem az ilyen mostani tini dolgokat is, de például ilyen régi dolgok közül az Üvöltő szeleket is nagyon elolvasom, tehát az ilyen régi dolgokat is elolvasom, mert igazándiból szerintem ez a szókincset nagyon, nagyon előréviszi. Meg én szeretek olvasni. ... Na, általában amikor bemegyek a könyvtárba, akkor úgy vagyok vele, hogy na most visszaviszem a könyveket, és nem veszek ki könyvet... aha, igen... tökre kiveszek könyveket, és elég sokat, általában négyet-ötöt szoktam, azt olyan egy hét alatt kivégzem.” (10.)

Az életkornak megfelelő ifjúsági irodalom itt láthatólag nagyon fontos mentálhigiénés funkciót is betölt, segít a saját sors feldolgozásában, a problémás élethelyzetek, konfliktusok megértésében és kezelésében, vágyak, fantáziák megélésében, az önismeret kialakulásában. Erre kiváló példa az a 15 éves gyermekotthonban élő interjúalanyunk, aki saját bevallása

szerint „imád olvasni”, amikor a többiek este leülnek a televízió elé, ő sokszor inkább olvasással tölti az időt. Alább idézett szavaiból sejthető, hogy a könyvek, történetek személyes problémáinak megoldásában segítik:

„meg például aki, mondjuk, hogyha első számban írja, akkor igazándiból az ő gondolatai is mások, mint az enyéme, ő máshogy oldja meg a problémákat, mint ahogy én, és ez tök sokat segít.” (10.)

Amikor egy könyvtáros ajánlása alapján elolvastam Hol lehet Noel? című könyv történetét az ő interpretációjában halljuk, nem nehéz felismerni az élettörténeti párhuzamokat, és megérteni, miért olyan fontosak számára a mindennapokban az ehhez hasonló olvasmányélmények, és a könyv maga, mint médium:

„Hát igazándiból arról szól, hogy van egy fiú és lerobban a kocsija, meg nagy tél van és betéved egy ilyen kávézószerszűségbe, és ott találkozik egy lánnyal. És a lány valahogy nagyon jóba keveredik vele, mert valami helyen ők találkoztak már igazándiból, csak nem emlékeztek egymásra. És ennek a lánynak, hát ilyen nevelőszülei vannak, tehát nem otthon nevelkedett, és ez ezért is szerintem, ezért olyan rokonszenves nekem, és hogy nem otthon nevelkedett, de igazándiból jó élete van, csak annyi, hogy nem emlékszik az igazi családjára. De hogy velük is volt, csak nem emlékszik rájuk. Meg az egész családi dolgából egy piros gömb, egy ilyen karácsonyfádís és oda van rá írva, hogy Noel. És végül is a hapsi az kideríti, hogy a Noel az neki a húga.” (10.)

Az intézményi közegben az együttes, intézményesült médiafogyasztásnak is jellegzetes formái, alkalmi figyelhetőek meg. A lakásotthonokban vagy intézeti csoportokban rendszeres közös tévézés a Z-generációs fiatalok esetében egy fokozottabb kényszert jelent az alkalmazkodásra a fiatalabb bentlakók igényeihez (a „kicsik”-hez). Ezért fordulhat elő, hogy gyakran nem a családban élő kortársaikhoz hasonló tartalmakat, például sorozatokat néznek rendszeresen, hanem kisebbeknek való rajzfilmeket (ami ellen azért nem nagyon tiltakoznak, mert így legálisan, azaz nem „ciki” módon nézhetnek olyasmit, amire gyakran még vágyának, de már nem tartják korukhoz illőnek).

„Meg meséket szoktunk nézni úgy általában a kicsik miatt, csak két kicsi van, de hát szeretjük mi is a mesét.” (9.)

„Hát, most voltam ugye fön a városi könyvtárban és most kivettük a, az egyiknek az a címe, hogy Lisa, a másiknak meg, hogy Alice Csodaországban....Direkt, igen, ugye hogy mi vegyesen vagyunk, én vagyok a legnagyobb a csoportban, ugye 15 éves, a húgom az 13 meg az Emese, és utána van egy 11 éves lány és akkor onnantól vannak lefelé, az egyik, hogy 9 éves és onnan vannak így le, hogy 6, vagyis 7, aztán jön a Márkó 5, 4, 3, 2.” „Hát, igen. Direkt azért hoztuk úgy ki, mert ezt ugye én is nézhetem meg a kicsik is nézhetik. De viszont a Lisa, az egy ilyen táncos film és az mondjuk az ugye nem való piciknek és azt úgy együtt a nagyokkal este, amikor elmentek a picik aludni. Fél nyolc után, nyolc.” (14.)

„Hát, ugye a kicsiknek, hát nem olyan kicsik, mert 11 éves az már nem olyan kicsi szerintem, hát ő szokott általában ilyen hülyeségeket, ilyen E.T., meg ilyeneket.” (9.)

„Hát, ami éppen megy. (nevet) Nem tudom, mert amúgy változó kicsiknél mert például, ha behisztik, akkor azt kell nézni, amit ő mond. (9.)”

A másokhoz történő alkalmazkodásnak itt része a nevelők szokásaihoz való igazodás is, ami gyakran folyamatos háttér-médiahasználatot eredményez: az együtt élők mások aktív médiafogyasztását háttér-fogyasztásként kísérik.

„Hát így folyamatosan megy a tévé.” „Hát, általában be van (kapcsolva) Szóval így a híradótól elkezdve a Jóban Rosszban-ig. Nem is. Egész este megy. Merthogy az éjszakás tévézik. (nevet) És akkor egy ilyen éjjél-egy körül van kikapcsolva a tévé.” (9.)

A közös médiafogyasztás azonban nem feltétlenül közösségi: az együttes, egymás melletti párhuzamos médiafogyasztás általában nem jár együtt a látottak megbeszélésével, arra adott reflexiókkal, vagy akárcsak a látottak élményszerű feldolgozásával.

„Hát, úgy tévénézés közben nem szoktunk beszélgetni, mert akkor mondjuk én lemaradok egy részről, és akkor kérdezetem, hogy mi történt, és akkor közben meg még egy részről lemaradok. Inkább csak mondjuk, amikor reklám van és akkor úgy, amikor ilyen, egy ilyen, mondjuk egy dolog történik benne, ami mondjuk nem történt, nem, tehát egy ilyen izgalmas rész, és akkor mondom, hogy Úristen, mi történt benne, és akkor így megbeszéljük.” (14.)

„Nem, nem szoktunk beszélni. Igazából amikor meg kiveszünk filmet akkor meg ugye ott olyan sincsen hogy reklám szóval még végig csendben üljük. Vagy mondjuk ha valaki innen mondjuk én, tegyük fel, mondom, hogy el akarok menni, mert most vécéznem kell, akkor megmondom, hogy állítsák meg és akkor megállítják. Szóval vagy mondjuk gyorsan, mondjuk éhesek vagyunk és akkor valamit elkezdünk rágni és közben megállítjuk, vagy tévézünk közben.” (kölcsonzött DVD-k közös megnézéséről meséli 14. interjúalanyunk)

Egy gyermekotthonban élő 15 éves interjúalanyunk ugyanakkor a kedvenc televíziós sorozata kapcsán arról beszélt, hogy az intézeti csoport rajong a Jóban Rosszban sorozatért, amelynek epizódjait együtt nézik, sőt kommentálják és meg is beszélnek, ha úgy alakul:

„Van, amikor úgy hozzászólogatunk, meg mi tudom én, valami éles helyzet van és mondjuk a csajnak futni kell valahova, elesik, egyből – b*zd meg (ezt halkan mondja) – mindig mondogatjuk a dolgokat szóval juj, Te hogy lehetsz ilyen béna, meg ne arra menj, menj a másik oldalra... , (10.)

Vélhetően a mindennapok menetének erőteljes strukturáltsága, a napirend állandósága és kötelező volta miatt a kollégista és gyermekotthonban élő fiatalok gyakran beszéltek arról, hogy szabadidejüket – akár a médiafogyasztás alternatívájaként is – szívesebben töltik az intézményen kívül a természetben, vagy városi színtereken. Ez a körülmény is befolyásolja a körükben megfigyelhető médiahasználati jellegzetességeket, hiszen az ilyen jellegű szabadidő-eltöltésbe legfeljebb a mobiltelefonon történő zenehallgatás, rádiózás vagy közösségi oldalakon zajló kommunikáció fér bele (elmélyültebb internetes böngészés, filmnézés, számítógépes játék már kevésbé).

„Utána lemegyünk ebédelni, aztán utána igazándiból ilyen szabadfoglalkozás van, tehát hogy így nálunk úgy van, hogy kimenő, mert általában mindig mindenki ki szokott menni... Mert olyan... nem szeretünk igazándiból annyit benn lenni, tehát minél többet maradunk kinn, annál jobb.” (10.)

„Hát úgy nagyjából, ha van olyan, hogy szoktunk menni ki focizni, vagy rögzizni, vagy kosár, vagy tollas, ilyen sporttevékenységek. Tehát hogy ne unatkozzon az ember, mert itt ebben olyan, mint a börtön, én elneveztem, itt meg lehet örülni.” (5.)

Mindabból, amit az interjúk során a fiatalok magukról, mindennapjaikról elmeséltek, világképüknek egy erős dualitása rajzolódik ki. Élesen elkülönül a „kint” (intézetén kívüli világ), és a „bent” – és ez a duális rendszer a vonatkoztatási kerete a médiatartalmaknak is. Amit a hírmédiában látnak, olvasnak, az a kinti világról szól, amit kevésbé ismernek, és amihez kevésbé kötődnek. Ez is egy lehetséges magyarázata a hírek és a közélet iránti érdektelenségüknek, amiről a későbbiekben lesz szó.

„De amúgy híreket is szoktam nézni és érdekel. Meg szoktunk beszélni benn ilyenekről, hogy mondjuk mi van a kinti világban, meg ilyenek.” (14.)

Az intézetén belüli világban a nevelők sajátos szűrőként és támpontként működnek közre a fiatalok médiahasználatát illetően, akik többnyire hozzájuk fordulnak segítségért, illetve gyakran a nevelők kezdeményeznek a médiahasználat során.

„Hát, általában a nevelők szoktak rámenni és akkor odamegyünk mi is, megnézzük. Meg szokták mondani, hogy mi volt benne, ha kérdezzük. Mert ők mindig megnézik. Már, amelyik, mert nem mindegyik szokta, de a legtöbb.” „Nevelők szoktak sok filmet hozni, nem tudom... hát, így jön. Meg mondják, hogy tök jó, nézd meg, és akkor meg szoktuk általában nézni. ...Igen, volt már sokszor olyan, hogy a nevelő letölt nekünk, hogy nézhessünk filmet, meg sok jó film van amúgy.” (9.)

„Ja, akkor, akkor elsősorban megkérdezem a felnőttet, utána meg elmegyek, hogyha ő nem tudja, elmegyek a könyvtárba és akkor ott.” (14.)

„Rengeteget beszélnek róla a nevelők. Meg hogyha úgy van, ha be van kapcsolva a rádió, amit nem én kapcsolok be, hanem így azt reggeli alatt benyomják a nevelők, akkor is hallom” (12.)

Az otthoni és intézeti szabadidős programok közül a rá fordított idő mennyiségét illetően kimagaslik a zenehallgatás. Ez történhet telefonról, mp3 lejátszóról, számítógépről. Egyik változata a fülhallgatóval, tanulás, sport vagy házimunka közben zajlik, a fiatalok megfogalmazása szerint a szórakoztatáson túl gyakran nyugtató, feszültségoldó hatású. Ez a mozzanat mind az intézetben, mind a kollégiumban élő sérült interjúalanyaink narratíváiban előkerült:

„Közben a zene is nyugtat ... mert néha feszült vagyok egy kicsit.” (6.)

„Hát én, mondjuk nekem jó, mert amikor zenét hallgatok, meg akkor is szoktam, hogy ha ideges vagyok, vagy valami, és szerintem az nekem hasznos. Picit megnyugszok, hogy eltereli a figyelmemet.” (3.)

Ehhez kapcsolódóan érdemes megjegyezni, hogy a médiahasználat, pontosabban az erre alkalmas technikai eszközök használata a sérült fiatalok számára önmagában is gyakran mentálisan vagy fizikálisan megerőltető:

„TV! TV-t, azt ki nem állhatom. (interjúer: Azt nem is szoktad nézni.) Nem, fölidegesít. Nem tudom, miért, én nem tudom megnézni. Úgy vagyok, megnézek egy filmet, meg minden, de úgy nem szeretem.” (3.)

„... a szemem fárad, mert hogyha olvasok, meg hogyha a szememet nézem, vagy izé, a telefont nézem, akkor a szemem úgy befordul.” (6)

„. Hát hogy ha hazaérek, hogy ha van időm, akkor leülök netezni, 10-15 perc, még annyi se. Tényleg 2-3 perc, oszt már megyek is. Megunom gyorsan. Unalmas. Facebook 1-2 perc, még annyi se... irt-e valaki, megnézem, utána jövök is...” (4.)

Egyik 19 éves sérült interjúalanyunk (6.) azt mesélte, hogy elaludni is csak zenére tud, ezért egész éjjel szól a telefonjáról valamilyen zene a fülhallgatón keresztül. A mobilján ugyanakkor elmondása szerint összesen 3 zeneszám hallható, ezt néha rádióhallgatással teszi változatossá. Ez a példa is mutatja, hogy az ilyen jellegű zenehallgatás másodlagos, járulékos (nyugtató, biztonságot adó) funkciója erősebb, mint a műélvezet.

Többen számoltak be valamiféle „zenefüggőségről”. A zenei tartalmak fogyasztásának ez a módja tehát hangsúlyozottan egyéni, magányos tevékenység, mely személyes igényeket elégít ki.

„Nem tudom. Nem tudom, lehet, hogy az mindig ott van nálam, és hogyha bármi van, mindig odanyúlok. És hát a zene... én nem tudom... tehát én zenefüggő vagyok. Az tuti.” (10.)

„Igen, szoktam, hallgatom, én imádom a zenét, úgyhogy nem tudom úgy elképzelni az életemet, biztos, hogy zene nélkül nem. Úgyhogy szoktam zenét, nagyon sokszor. Mondjuk úgy is alszom el, hogy hallgatom zenét.” (16.)

„nekem lételemem a zene. Muszáj. Hogy ha még nem is hallgatom, akkor is megy valami dallam a fejemben, tehát akár amit reggel hallottam, vagy meg akarok hallgatni, mindig muszáj, hogy valami muzikális legyen körülöttem” (7.)

„Hát, zenelejátszón szoktam és akkor mondjuk egy zenelejátszási listát csinállok és akkor amelyiket így a legjobban szeretem, azt ráteszem.” (13.)

Státuszát tekintve a zenehallgatás ritkán önálló, aktív tevékenység, gyakrabban valamilyen más elfoglaltság vagy egyéb médiafogyasztás háttérében zajlik, mint az alább idézett részlet is mutatja:

„Igazából nagyon szeretek zenét hallgatni, és ha leülök a gép elé, nagyon sokszor az első mozdulatom az, hogy szóljon a zene, és akkor utána kezdek el keresgéljni, nézelődni.” (2.)

Sérült, tanulási nehézséggel küzdő középiskolás interjúalanyaink közül többen tanulás háttéréként is hallgatnak zenét, viszont két nevelőszülős egyetemista fiatal úgy nyilatkozott, hogy tanulás háttérében a zene zavaró, ezért nem is hallgatnak ezen a módon zenét:

„Mebontja a koncentrációm. A jogot, az nagyon száraz, nagyon magolni kell, és azért rengeteg kedvenc zeném van, de hogy ha erre is figyelni (kell), meg arra is, az úgy nem nagyon passzol össze.” (1)

„Nem. Tanulás közben nem hallgatok zenét, mert nem figyelek a tanulásra. Tanulni úgy szeretek, hogy akkor ha már tanulok, akkor csak tanulás. Elvonja a figyelmemet.” (2-)

A tanuláshoz, iskolai feladatokhoz kapcsolódóan a diákok jellemzően otthoni vagy gyermekotthonban, kollégiumban lévő PC-t, akinek van, saját laptopot, tabletet használnak. Benyomásaim szerint az ilyen típusú anyaggyűjtés, tájékozódás meglehetősen felszínes, lényegében kimerül a wikipédia használatában.

„Hát elég sűrűn most is, ugyanis a magyartanárom szeret ilyen feladatokat, hogy ilyen üsd be, vagy keresd meg a jellemzőjét, ilyeneket, szóval elég sűrűn.” „Vagy értelmezési kézisztárt keresd meg, szóval akkor inkább az internet mellett döntünk, mert az ugye mindenkinek van otthon. És akkor úgy egyszerűbb.” (11.)

„Nem, nem úgy igazándiból nem nagyon az életem az internet, bár tanulás szempontjából van, amikor 5 órát ott ülök.” „Hát, igazándiból először megpróbálom teljesen úgy, az agyamból összeszedni a dolgokat, és hogyha van valami olyan, ami... mondjuk egy téma, amiről nem sokat tudok, azt például megkeresem Google-be, aztán így elolvasgatom, meg több oldalt is megnézek.” (10.)

„Hát, általában mindig a Wikipédiát szoktuk elsőnek megnézni, és hát nem tudom. Meg mindig segít a nevelő, meg könyvekből szoktunk, sok könyvünk van nagyon, pedig nem szoktuk nagyon használni, de... van.” „Hát, van nálunk is könyvtár, de az egész ház könyvtár, szóval először meg szoktuk nézni a könyveket, és utána szoktunk. De hogyha lusták vagyunk, akkor elsőnek az internet.” (9.)

Ezen a téren megint egyetemista (és nevelőszülős) kutatási alanyainknál tapasztaltunk mélyebb és tudatosabb, szakmai jellegű internetes tájékozódást:

„Én, hogy ha van, most... ebben a félévben tartottam több előadást is, ilyen témában, mint emigráció, meg hasonló, és akkor ott viszont jó belemenni konkrét példákba is. Mint például most van Latin-Amerikánál, vagy most lehetne, ami van, Kínánál, ilyen balhébotrány...” (1.)

„Igen, mert anyagot szedtem le, meg némethez használtam szótárként, az nagyon nagy segítség.” (1.)

A sérült fiatalok esetében a számítógép komoly, tanulással összefüggő használata nem problémamentes, terhelhetőségüknek megvannak a mentális, pszichés korlátjai, ami világosan kiderül egyik sérült fiú beszélgetőpartnerünk szavaiból:

„Hát, mikor hogy, mikor hogy van hozzá türelmem, mert nincs mindig türelmem a számítógépekhez. Úgy érve nincsen, hogy ha már feladatot kell rajta csinálni – nem azért, mert nem tudom megcsinálni, hanem azért, mert engem felidegesít. Pedig én türelmes vagyok, és még így is előfordul. Egyedül a prezentációt szeretem megcsinálni.” (3.)

A kollégiumi életforma – hasonlóan a gyermekotthonihoz – erősen behatárolja, korlátozza a médiahasználati lehetőségeket. A kollégiumi napirend időbeosztása kevés szabadon eltölthető időt enged a fiataloknak, amint az egyik sérült fiú interjúalanyunk beszámolója is mutatja:

„Hát van 6 óráam, utána fél 2-től egészen 4 óráig szabad vagyok, és utána jön szilencium, fél 7-ig tart, utána megvacsorázok, és utána megyünk ilyen szakkörre, 7 órákor. (...) 7 órákor megyünk ilyen szakkörre, és akkor van 1 óra szabadidő, vagy éppen hogy ha tanulni kell, akkor este tanulok.” (3.)

Az otthoni mediatizált szabadidős tevékenységek sorát egy nem túl gyakori, de a hátrányos helyzetű almintában mégis 3 kutatási alanynál is előforduló hobbival, a rajzolással zárjuk. Két nevelőszülőknél, és egy családotthonban élő fiatal számolt be arról, hogy szabadidejében szívesen (és szenvedélyesen) rajzol:

„rajztörin szeretem a graffitizést, és mondjuk ezt is lehet online, egy oldalt fel is tüntettem, ott szoktam sokat rajzolni, vagy papíron bármikor (...) Igen, szóval a graffitinek ez is lenne a lényege, hogy fejezzen ki valamit, és az egész ilyen társadalomkritikából indult.” (2.)

„Az megnyugtat, kikapcsol. Eddig a legtöbb az két óra volt, amíg rajzzal elvoltam. Akkor azt hiszem, Angelina Jolie-t rajzoltam le. (...) Mert például nagyon szeretem azt, hogy leszedem én mobilra, és akkor megpróbálom lerajzolni.” (1.)

„Hát, az is kedvtől függő. Ha kell, akkor rajzfilmfigurákat, tájképet, csendélet, de mindezt csak fekete-fehérben, mert a színeket rohadtul utálok... Mert nehéz velük rendesen bánni.” (12.)

Az első két interjúrészletből az is kitűnik, hogy a rajzolás nem egyszerűen rajzeszközzel papírra történik, hanem ebbe a folyamatba bevonnak valamilyen médiumot, kommunikációs eszközt is. Akár a graffiti társadalomkritikai dimenzióját, akár a rajzolás megnyugtató funkcióját tekintjük, feltételezhető hogy itt is valamiféle reflexív, a rajzoló személy véleményalkotására, lelkiállapotára kedvezően (vissza)ható tevékenységről van szó.

4.2. Az iskola

A médiahasználat az iskolába érve is folytatódik, a diákok okostelefonjaikon a szünetekben, sőt egyesek az órák alatt is figyelemmel kísérik a facebook-on történő eseményeket. Egyik gyermekotthonos lány interjúalanyunk elmesélte, hogy órákon is rendszeresen hallgatnak zenét mobiltelefonról, fejhallgatóval („Szóval ilyen énekórán elkezdünk hallgatni rádiót, és akkor zenét hallgatunk.” 11.). A középiskolásokra jellemző a szünetekben zajló közös, hangos zenehallgatás valamilyen mobil eszközzel. Gyakran sajátos körülmények alakítják az oktatási intézményhez kapcsolódó médiahasználatot. Egyetemista interjúalanyunk például rendszeresen az órák előtt kap email-es tájékoztatás az óra helyszínének megváltozásáról, erre a célra az egyetemen kihelyezett PC-k valamelyikét használja.

„például reggel, amikor beérek, az első dolgom az, hogy e-mailt nézek, mert előfordul az, hogy a tanár e-mailben küldi a teremváltást. (...) Hát van egy nagy folyosónk, ott van egy csomó gép, és csak oda ki lehet ülni. Most azért fölösleges (itt a saját laptop esetleges használatára utal vissza), mert órán inkább írok kézzel, gyorsabb is meg egyszerűbb is, és akkor hazamegyek, akkor gépelem be. Amikor olyan van, hogy kell.” (1.)

Egy családotthonban élő fiú interjúalanyunk a laptopját is magával viszi az iskolába, ahol bizonyos esetekben jegyzetelésre használja:

„Ekkor én szépen abbahagyom, elindulok iskolába, ott találkozom haverokkal, beszélgetünk, aztán beülök órára. Mert éppenséggel ez órától függő, hogy jegyzetelhetek-e számítógépen. Most hát csütörtökön van gazdasági órám, és gazdaságin szoktam jegyzetelni vele.” (12.)

Az iskolai oktatás része a középfokú intézményekben az informatikai képzés is, ehhez kapcsolódóan mind a speciális iskolában, mind a balatonboglári intézményben a fiataloknak lehetőségük van irányítottan ismerkedni az internet lehetőségeivel:

„Hát, ez olyan, amikor megtanuljuk a házi feladatot, vagy amit föladnak, meg kell tanulni, utána Balázs bácsi át szokott minket vinni a gépterembe, és szoktunk facebook-ozni – én mondjuk inkább játszani szoktam.” (3)

„Úgy szoktuk, hogy például informatika órán nem igazán szoktunk úgy semmit se csinálni, mert már úgy megvannak a jegyeink és akkor mondja a tanár, hogy nekem nincs kedvem semmihez, szabadfoglalkozás, akkor szoktuk, infókezelésen meg, miután begépeltük az ilyen adott betűs anyagokat, ez egy ilyen 20 perc szokott lenni, utána van szabadfoglalkozás.” (11.)

Az interjúkból az derült ki, hogy az iskolákból a hangos zenehallgatás sincs száműzve, erről főleg a sérült és tanulásban akadályozott diákokat oktató speciális iskola tanulói beszéltek:

„Ebben az iskolában – már aki szokott hallgatni, de a legtöbb ilyen roma gyerek szokott ilyen cigányzenét. (interjúer: Mobilról?) Igen. Kint az udvaron, vagy bent az iskolában hallgatják.” (5.)

A következő interjúrészlet – amely a speciális iskolába járó egyik diákkal készült – egyúttal a szabályozás esetlegességét, az intézményes kontroll generációs eredetű ellentmondásait is illusztrálja.

interjúer: Akkor ti a konyhán nem is hallgattok egyáltalán zenét?

5. *Ja, hogy a konyhán? Nem. Ott nem szabad.*

interjúer: Nem szabad? Miért nem?

5. *Mert a konyhasnők nem csípik a mai elektronikai zenét.*

interjúer: Petőfi rádiót se szabad hallgatni, semmi ilyesmit?

5. *Nem, ott nem hallgatunk olyan rádiókat. Kivéve a tankonyhán, ha vagyunk, mert ott Edina tanárnő bekapcsolja ott a rádiót, oszt ott megy.*

4.3. Utazás, közlekedés

A következő tipikus helyzet, amelyben a megkérdezett fiatalok szinte mindig valamilyen médiatartalmat fogyasztanak, az utazás, közlekedés. Reggel, iskolába menet, legyen az gyalog, tömegközlekedési eszközzel vagy autóval, akinek van erre alkalmas eszköze, zenét (esetleg rádiót) hallgat, mint az a 15 éves, gyermekotthonban élő lány is, aki az előző napjának felidézése során tért ki erre a tipikus, rutinszerű mozzanatra:

„Utána mentünk, elmentünk, iskolába menet mp3-mat hallgattam.” (14.)

Az alább idézett interjúrészletek azt sugallják, hogy az utazás „üresjárat” a fiatalok napirendjében, amit zenehallgatással, közösségi mediabeli aktivitással tudnak tartalmassá tenni. A mobiltelefon azért különösen kedvelt eszköze a zenehallgatásnak, mert egyesíti magában az utazás során fontos telefonos elérhetőség és a szórakoztatás funkcióját:

„Hát fél 6-kor keltem tegnap és akkor már egyből használtam a telefonomat, mivel az szokott ébreszteni, és akkor utána elmentem iskolába, közben a buszon zenét hallgattam, hogy egy kicsit vidámabban induljon a hétfő reggel. Akkor utána 7 óránk volt tegnap, napközben nem használtam semmilyen médiumot, és utána elmentem ebédelni, majd a buszra és a buszon zenét hallgattam, illetve a facebook-on megtekintettem az adott nap híreit és eseményeit.” (13.)

„Hát, hogyha véletlenül valami baj történik, akkor fel tudjam hívni a megfelelő... személyeket és ugye hogyha messzi útra megyek, vagy messze megyek, akkor tudjak zenét hallgatni.” (16.)

„Hogy ha autóval járok be, akkor általában rádiót hallgatok vezetés közben: ez főként azért van, mert nem is szeretek csöndben vezetni, meg hogy valami lekösse a figyelmem egy kicsit – úgymond.(...) de akkor általában már zenét szoktam hallgatni, mert reggel a rádióban inkább csak a beszélgetős műsorokat hallgatom. Hazafelé szoktam általában az összeválogatott zenéket meghallgatni, végül is mindenem a zene, így is mondhatnám, tehát mindig – muszáj, hogy szóljon valamilyen szinten a zene, függetlenül attól, hogy mit csinálok (7.) – meséli 23 éves egyetemista fiú, nevelőszülőknél élő interjúalanyunk

„Telefonról szoktam út közben zenét hallgatni. Letöltöm a zenét ugye, ráteszem, tudnék rádióról is, de mondom, inkább saját zene. És akkor fülhallgatóval. Szigorúan fülhallgatóval, nem értékelem, hogy ha valaki fülhallgató nélkül ropja...” (2.)

Ez az egyetemista, nevelőszülőknél élő fiú egy vele megtörtént esettel meg is indokolja, miért hasznos, ha utazás közben diszkréten, fülhallgatóval hallgat az ember zenét:

„Hát igen. Egyszer jártam csúnyán, telefonról hallgattam a zenét, és nem tudom, ismered-e azt a számot, hogy „Kapuvári Buzibár”? Igen, az. Főnt volt a telefonon, mert csináltunk egy videót ilyen osztálytársakkal, haverokkal, és az volt az alapzene. És ugye ahogy hallgattam a telefonomon a zenét, az mindig bejött. És egyszer bejött, és nem hallgattam végig fülesről, és ahogy húztam ki a telefont a buszon, a tömegben, hát kijött a füles, és elkezdett bömbölni a buszon. Persze pont annál a résznél, hogy „buzi vagyok”, és akkor így virult a fejem. Na jó, akkor ezerrel próbáltam visszadugni a dugót... az ciki volt.” (2.)

„Hát ugye, hát az attól függ, mert Apa meg Anya szokott ugye vezetni, akkor meg szokták hallgatni ezeket, akkor én is meghallgatom, vagy nem oda figyelek, vagy inkább csak kifigyelek

az ablakon, vagy addig netezek a telefonomon, de ők szeretik hallgatni ezeket, hát ugye szülők, az idősebb korosztály, azok szeretik ezeket hallgatni.” (a rádióról mondja 16. interjúalanyunk)

Hogy az ilyen közlekedés közbeni zenehallgatás produktív tevékenység is lehet, arra az a nevelőszülőknél élő 17 éves fiú interjúalanyunk a példa, aki tánckoreográfiák kidolgozására használja a séta, közlekedés alatti időt:

„amikor éppen sétáltam 2 óra 50 perckor, akkor az mp4 lejátszómon hallgattam a zenét, és közben gondolkodtam a koreográfián, mert ugye én tartom, kicsiknek tanítok ilyet.” (15.)

A közlekedéshez, utazáshoz kapcsolódó tájékozódásra, információgyűjtésre (időjárás, menetrend stb.) is többen használják rendszeresen a mobiltelefonjukat:

„Időjárást azt szoktam, meg azt a telefonomon is meg tudom nézni, meg hát a menetrendet, azt, azt igen szoktam, sokat járok Fonyódra.” (10.)

Inkább csak érdekesség, de a maga extremitásával azért jól jellemzi a vizsgált csoportot annak a nevelőszülőknél élő lánynak a példája, aki rendszeresen kerékpározás közben is chatel a telefonján, és aki emiatt már többször kötött ki az árokban:

*„interjúer: Amikor sétálsz közben, biciklizel: szoktál közben zenét hallgatni?
8. Igen. De közben is Google Talk (nevet). De tényleg, annyiszor elestem... Aha. Annyiszor beestem már az árokba ....” (8.)*

4.4. Szabadidős tevékenység a kortársakkal

Van a zenehallgatásnak egy közösségi formája is, amely társas helyzetekben, kihangosítva zajlik, gyakran közös tánc és/vagy éneklés, sportolás háttérében. Ennek kitüntetett helyszíne a kollégium vagy gyermekotthon és környéke. Az ott élő fiatalok szabad idejükben nemcsak közösen hallgatják a zenét, hanem ahogy az alábbi interjúrészletekből is kitűnik, a gyermekotthonos lányok énekkel, tánccal kiegészítve sajátos szórakozási formát is kreálnak belőle:

„Az után? Mit szoktam... járkalunk, bohóckodunk haverokkal, közben hallgatjuk a zenét, utána kimegyünk cigizni, háromnegyed 9 körül, és utána megyünk be.” (3.)

„Csak be szoktam kapcsolni, amikor sokan vagyunk, táncolunk meg minden, meg énekelünk... Igen. Akkor hangosan szoktuk, de csak ha többen vagyunk, akkor.” (9.)

A sportolás háttérében egyfelől akkor jelent meg a zenehallgatás, amikor a modern táncot hobbiszinten, de rendszeresen, egyesületi keretek között művelő nevelőszülő ikerpárral beszélgettünk, akik számára a zenehallgatás a mindennapos szórakozáson túl az általuk üzött sport fontos kontextusa, alapja is:

„Edzésre is, hát ugye amikor táncra jártam, akkor is mindig vittem magammal, próbáltunk olyan számokat rátenni, amire ugye táncoltunk, akkor azokat mindig hallgattam, akkor járt a fejemben a lépés, tehát igen, zenét azt szoktam nagyon sokszor hallgatni” (16.)

„Hát, mert az mp4 lejátszómon vannak igazából azok a zenék, amit táncon használunk... Igen, ez a tánchoz van, a telefonon, azt pedig ilyen hobbiból. A zene az kétfajta, amit hallgatok, meg amit így táncra kell, azt így külön szoktam venni.” (15.)

A hétköznapjaikat kollégiumban töltő sérült fiataloknál (fiúknál) megfigyelhető, hogy a sétán kívüli egyetlen és legfontosabb szabadidős programjuk a foci háttereként is ott van a közös zenehallgatás:

„Hát így haverok, hát múlt héten úgy csináltuk, hogy ablakba kitettük a hangszórót, rá hangos zene, oszt hallgattuk a zenét meg fociztunk is.” (4.)

5. Viszonyulások, attitűdök

5.1. Médiakritikus beállítódás

A fiatalok beszélgetések során tett megnyilatkozásaiból megalapozott következtetések vonhatóak le a médiához, egyes médiumtípusokhoz vagy tartalom-fajtákhoz, illetőleg saját médiumhasználatukhoz kapcsolódó attitűdjeikről. A megkérdezett diákokra szinte kivétel nélkül jellemző valamiféle médiakritikus attitűd, ez egyes esetekben a média manipulatív voltának hangsúlyozásában, más esetekben a túlzott médiafogyasztás elítélésében, a kereskedelmi médiumok üzleti logikájának, vagy a világháló veszélyeinek felismerésében nyilvánul meg.

(újságokról mondja egyikük) *„Az is csak befolyásolni akarja az embert.”* (12.)

(a közösségi oldalakon való felelőtlen információ-megosztásról) *„Hát, szerintem ez iszonyatosan gáz. Ez az egyik, a kortársaira nézve. A másik meg az, hogy iszonyatosan be lehet találni az ilyen pedofil embereknek. Tehát aki ennek él, hogy lányokat megnézeget, leköveti, hogy hova mennek, jobbra-balra, az teljesen kiszolgálja magát az ilyen embereknek.”* (10.)

(facebook-ról) *„Számomra az nem elég megbízható. Persze. Miután a hatóság rátette a kezét. (...) Persze, ha a hatóság úgy gondolja, hogy megnézi a facebook-omat, akkor a cég az... annak muszáj.”* *„Hát van telefonom, csak éppenséggel nincs rajta pénz, meg azt sem tartom eléggé megbízhatónak.”* (12.)

Ezeket az explicit vélekedéseket összevetve a fiatalok saját médiafogyasztási jellemzőivel, ehhez kapcsolódó viselkedésükkel, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ezek a reflexiók legalább annyira tükrözik vissza a szélesebb társadalmi nyilvánosságban jelen levő, közkeletű médiakritikus-elitista vélekedéseket, mint saját belső meggyőződésüket.

A médiakritikus attitűd visszatérő megnyilvánulása például a hírműsorok, a hírek fogyasztásának teljes elutasítása a negatív tartalmú hírek túlsúlya miatt, azaz a fiatalok kifejezetten érzékenyek (és elutasítóak) a hírek bulvár szelekciójával és ábrázolásával kapcsolatban. A tömegmédiumokat (elsősorban a hagyományos elektronikus tömegmédiumokat, a televíziót és rádiót) általában véve is manipulatívnak, az internetes tartalmakat pedig kétes hitelűnek tartják.

„Igen, csak az a rossz, hogy mindig csak a rosszat mondják. Semmi jó nincs általában, csak néha szokott... Igen, szoktunk így csodálkozni a dolgokon, hogy tök durva, meg minden... így meglepődünk dolgokon, hogy tök durva, hogy így megerősakoltak valakit, vannak nagyon durva dolgok. És úgy elgondolkodok a világon, hogy milyen.” (9.)

„Nem tudom. Nem tudom, olyan... hogy is mondjam... mindig csak a rossz dolgokat mondják, és mindig azt helyezik előtérbe. Jó, mondják el, hogy valami baleset történt, vagy akármilyen, de hogy ennyire sok... nem szeretem, nem szeretem.” (10.)

„Nem, mert úgyis tudom, mi van benne. Onnan, hogy mostanában nem hallani mást, hogy elütötték, megverték, kirabolták, lelőtték, meghalt. Hát, egy darabig néztem a híradót, aztán rájöttem, hogy nincs értelme, mert lényegében ott is csak manipulálni akarják az embert, én meg nem akarok senkinek a befolyása alatt lenni, így inkább hanyagolom az ilyet.” (12.)

„Hát, az miatt is, hogy legyen egy kis fogalmam arról, hogy mi történik, meg néha érdekel is, de van, amikor már sok rosszat lehet hallani, és akkor annyira nem érdekel. Mert minden nap azt hallják az emberek, és akkor nem szoktam már mindig meghallgatni.” (13.)

„Néha látom, és így nem elég hiteles, és egyre több az, hogy csak balesetek, meg rossz hírek, és van úgy, hogy az embernek nincs is kedve megnézni.” (2.)

5.2. A politika és a közélet elutasítása

Az interjúalanyok legalább ennyire elutasítóak a politikával és általában véve a közélettel kapcsolatban, ezen túlmenően az érdektelenség és tájékozatlanság fogalmazódott meg szintén minden interjúban.

„Nem, annyira nem figyelem a politikát, minimálisan. Idősebbik bátyám szereti és foglalkozik a politikával, tőle szoktam értesülni a hírekről, de magamtól nem nézem meg. Igazából tudom, éppen ki a miniszterelnök, ki a pénzügyminiszter, meg ilyen, de nem, annyira nem szeretem. Nem, ez az egyik, hogy nem szeretném magam idegesíteni, ha egy jó hírt is látok, akkor már felmerül bennem a kérdés, hogy ebben hol lesz a csavar: nem bízek a politikusainkban. Remélem, hogy jól csinálják a dolgukat, de... (2.)

„Hát, a mindennapi dolgok, hogyha abból áll, hogy a politikusok mennyi pénzt vittek el, akkor igen.” (12.)

A fiatalok hírfogyasztása – ha egyáltalán előfordul – a kereskedelmi televíziók hírműsoraira vagy bulváros magazinjaira koncentrálódik, emiatt a bulvárhírek kerülnek előtérbe. A kereskedelmi csatornák Napló, Tények, Frizbi című műsorait említették, amikor azt kérdeztük, szoktak-e a tévében híreket nézni.

„Hát úgy, nem inkább nem ilyen híreket, hanem mondjuk az Aktív, hogy mi megy mondjuk a sztároknál, vagy valami ilyesmi. De amúgy híreket is szoktam nézni és érdekel. Meg szoktunk beszélni benn ilyenekről, hogy mondjuk mi van a kinti világban, meg ilyenek.” (14.)

„Hát, általában, hogy szórakozzak, hogy elteljen az idő, de hát a híradó meg nagyon érdekel, vagyis nem tudom.” (9.)

„Hát, hogyha például úgy van időm, akkor van, amikor megnézem, mert ugye van az index, és azon tök sok minden dolog fönny van, de úgy igazándiból nem mélyedek bele, csak úgy a legfelsőbb címeteket, azokat elolvasom... tehát úgy nem nagyon fordítok rá nagy dolgot.” (10.)

5.3. A reklámok megítélése

Részben hasonló a helyzet a reklámok terén is, ezeket a fiatalok szükséges rossznak, zavaró körülménynek, a manipuláció eszközének tekintik, és többnyire visszautasítják, kikerülik.

„Hát, akkor inkább elkapcsolok, vagy lenémítom a tévét, és addig csinálok valami mást, de a reklámokat nem igazán szeretem. Mert többnyire olyan dolgokat reklámoznak, amire az embernek semmi szüksége nincs rá és csak telebeszélük a fejedet, hogy vedd meg. Többnyire ez a reklám lényege.” (11.)

„Hát, általában úgy szoktam csinálni, hogy amikor bejön a reklám, már meglátom, hogy bejönni a szappanokat jobbra-balra, (mosolyog) meg az ilyen tusfürdő, olyan kendő, akkor így tűzök át a másik csoportba. Nem szeretem a reklámokat. Nem tudom miért. Hogy annyira el akarják adni magukat, hogy az... nem szeretem az ilyet. Vannak jó reklámok, amikor mondjuk valami miatt szükséges lenne, hogy megvedd, vagy mit tudom én, de ezek a túlszilázott dolgok, ezeket már nem szeretem.” (10.)

„Hát miután ott is elég... tehát nem veszi észre az ember, de azért ott is van elég sok rejtett reklám. Tehát kiírják, tehát, hogy a műsorszámokban termékmegjelenítés található. Ott már nekem ott nem tetszik, ott már sántít.” (12.)

„El szoktam kapcsolni, mert azok nem érdekelnek. Végül is azt is annak tartom, hogy befolyásolják vele az embert, mert hogyha valaki meg akarja venni, azt a boltokban is látja, és hát szerintem ez végül is 6 perc és ezeket én nem szoktam megvárni. Főleg így RTL, TV2, ezeken rengeteg idő, míg egy reklámnak vége van.” „Igen, meg van, amikor többször, van, amikor egymás után ugyanaz a reklám jön, és akkor az, hát az meg végképp.” (16.)

„például, hogy tévét is nézek, de hogyha reklám van, akkor gyors' telefonon megnézem gyors' a facebook-ot addig.” (15.)

5.4. Reflexiók a médiahasználatra

A fiatalok médiához való viszonyulásának fontos kérdésköre, hogy kialakul-e náluk a saját médiahasználatnak valamiféle tudatos kontrollja, reflektálnak-e – azaz képesek-e külső nézőpontból is rátekinteni – a médiához való viszonyukra, médiahasználati viselkedésükre. Ezen a téren egy sajátos kettősség látszik körvonalazódni: egyszerre beszélhetünk a fiatalok médiafogyasztása, médiumhasználati során tudatos válogatásról, bizonyos tartalmak határozott elutasításáról, markáns preferenciák megjelenéséről, és ugyanakkor a tudatosság, reflektáltság hiányáról is. Ez utóbbi különösen jól megmutatkozik abban, hogy a saját médiahasználatuk jellemzésekor, minősítésekor, az esetleges tanulságok megfogalmazásakor a fiatalok az általános közvélekedés médiafogyasztással kapcsolatos közhelyeit adták vissza.

„Hát szerintem ez, hogy mindenki facebook-ozik, ez kezd úgymond rideggé válni, mert hogyha élőben találkozol valakivel, akkor viszont nem ugyanolyan, mint, amit facebook-on leír.” (11.)

„Hát, nem tudom. Úgy igazából több könyvet kéne olvasnom. (nevet)” „Hát, lehet, hogy kéne, meg jobban kéne tájékozódnom néha.” (11.)

„Hát, szerintem ez nagyon bunkóság, én úgy gondolom, mert tehát, ha valakivel vagyok, akkor vele vagyok, nem a facebook-kal. Tehát azt lehet egyedül is csinálni, és hát nem tudom, igazándiból az a rossz benne, hogy mindenki csak a telefonjával van elfoglalva, tehát a facebook-kal, hogy teljes mértékben kiszakad a baráti kapcsolataiból. És ez tök rossz.” (10.)

„Hát, ezt nem tudom, hogy miért csinálják, de engem rohadtul idegesít, tehát hogy így görgetem így lefele, és akkor nézem, jaj, de unatkozom – jaj, szakítottam a barátommal – jaj, de fáj ez, jaj de fáj az. Olyankor megfogtam, ki x-elem, kész.” (12.)

„Hát, hogy azok hülyék fognak maradni. Azok nem tanulnak, kész, segg hülyék maradnak. Facebookon hogy tanul az ember? Sehoggy. Jó, most azt tudja megtanulni, hogy hogy kell az interneten kommunikálni.” „Hát lényegében, hogyha csinálnak valamit, és azt mondjuk pont abbahagyják, akkor a két dolog közti szünetet kitöltik ezzel.” (12.)

(akik egész nap a telefonjukat nyomkodják) „Nincs életük.” „Hát azért, mert már olyan szinten függőek, hogy már társaságban is muszáj egyszerűen ezt nekik. Ez körülbelül olyan, mint amikor az alkoholista az folyamatosan iszik, és hogyha nem iszik egy darabig, akkor kész, neki vége. Bekattan.” (12.)

„Hát ez nem jó, mert így sokkal kevesebb időt töltenek együtt a családjukkal.” „Hát, igen, tehát így nagyon már nem érintkeznek egymással, tehát inkább fogják, leülnek a gép elé, mert az az egyszerűbb, tehát ezért mindenki ilyen 600 kilós, meg lusta.” „Hát, számomra ez sok. Merthogy én nem abba a világba születtem már, hogy amikor már a gyerekek 10 évesen is iPhone-nal mászkálnak, aztán posztolgatnak már akkor. Hanem én még akkor, abban a korban születtem, amíg TévéMaci, Süsü, a sárkány meg ezek.” (12.)

„Hát, így szoktuk őket hívni, hogy kockák, hogy semmi más nincs, tehát csak ezzel foglalkoznak.... hát, szerintem én nem tartom ezt annyira jó dolognak.” (16.)

Az utolsóként idézett interjúrészletben szereplő „kocka” kifejezés a Z-generáció tagjai számára azokat a személyeket jelöli, akik túlságosan nagy figyelmet, sok időt szentelnek a számítógéphaszúlatnak, például számítógépes játékoknak.

„Igen. Este nem szoktam kockulni, inkább alszok.” (5.)

Nem, azért ennyire kocka nem vagyok. (12.) (= nem megszállottja a számítógépnek)

Úgy tűnik, saját önkritikus megnyilvánulásai nem feltétlenül reális helyzetértékelésből, belső meggyőződésből fakadnak, hanem a kutatói helyzet vagy más körülmény miatti megfelelni vágyásnak. A család, az oktatási rendszer vagy a nyilvános felvilágosító diskurzusok jóvoltából megismerték azokat a vélekedéseket, melyek a média veszélyeire vonatkoznak, és ezeket egy kutatási helyzetben mint elvárt vagy kívánatos válaszokat adják vissza, miközben ezekhez belső meggyőződés, valódi (viselkedésben megnyilvánuló, következetes) azonosulás nem (vagy nem mindig) kapcsolódik.

Sajátos, hogy szinte mindegyikük kritikus hangon beszélt azokról a fiatalokról, akik egész nap a közösségi oldalakon „lógnak”, minden jelentéktelen apróságot megosztanak önmagukról, rengeteg fotót posztolnak, és ismeretleneket is bejelölnek. Ők maguk mind úgy nyilatkoztak, hogy elítélik, és maguk nem követik ezt a fajta médiahasználatot, média-viselkedést.

„Hát, mert mindenki ugye facebook-on lóg, mindig mindent ott beszélnek meg. Azt, hogy találkozni, hát azt nem lehet, lusta, hát nem... hát a gép mellett kell lenni folyamatosan, tehát ez szerintem eléggé összevágja az egészet. (10.)”

„Hát, igazából időpocsékolás szerintem. Mert mondjuk, amíg mondjuk jó idő van, kimehetne akárhova, kimehetne mondjuk biciklizhetne, vagy mondjuk elmenne egyet kirándulni, vagy én nem tudom, akármit csinálna, mint facebook-ot.” (14.)

„Hát mert szerintem a mai fiatalok nem léteznek ezek nélkül. Vagy hát nem tudom. Facebook, meg a telefon, hát ez mindenkinek, mindenkinek menő.” (9.)

Hát igen. (nevet) Nagyon sokat facebook-ozom szerintem, meg hétvégén túl sokat tévézem. Nem szabadna. Mostanában nem, mert ugye itt a jó idő, de amúgy tény és való.” (9.)

Több interjúban találkoztunk a saját médiahasználati szokások reális értékelésével, érett önreflexióval, vagy általában a médiára vonatkozó érett, árnyalt véleményalkotással is.

„Hát igazándiból szerintem, tehát senki nem mehet el úgy a dolgok mögött, vagy mellett, hogy tehát nem tájékozódik valahogy a médiával, mert szerintem ez manapság már tökre úgy van, hogy ez alap. Hogy azért megnézed a híreket, általában, néha, valamikor, de úgy igazándiból szerintem azért kell már a média.” (10.)

„Kicsit rövidíteni kéne az időtartamot. Hát, átlagban így az internet és a laptop használatával. Több időt kéne kinn töltenem a szabadban... ez mondjuk az én időm. (mutat ki az ablakon) Az ilyet szeretem. Igen, és inkább több időt tölteni haverokkal. Bár mondjuk annyi haverom nincsen... tehát... akkor inkább elmegyek, azt' sétálok egyet.” (12.)

Ugyanakkor meg kell említeni, hogy azok a megkérdezett fiatalok, akik tudatosan, a tanulmányaikra és egyéb céljaikra tekintettel osztják be az idejüket, sokkal inkább kontrollálják saját médiafogyasztásra töltött idejüket, annak felhasználást, mint kevésbé céltudatos társaik. Esetükben kisebb a veszélye a túlzott médiahasználatnak. Az interjúk során ilyen tudatos kontrollal a nevelőszülőknél élő egyetemista interjúalanyok esetében találkoztunk:

„Hát én megválogatom a saját médiáimat, és szerintem az, amit én kiválasztok, annak értelme van, és az hasznos. Mindig találok egy-két olyat, aminek nincs semmi értelme, azokat kihagyom. Ha engem az nem érint... (2.)”

„Hát, tanulság az, hogy az internet képes arra – akár egy online játék -, hogy elcsavarja az ember fejét, és leragadjon nagyon, és ne figyeljen másra. Ez nem mindig jó, amikor az ember azt veszi észre, hogy hipp-hopp, elment négy óra, pedig ezt meg azt kellett volna csinálni, erre figyelni kell.” (2.)

„Az első évben, amikor bekerültem az egyetemre, ugyebár a szigorú gimnázium után, az egyetemen, amikor nincs órarend, hogy bejársz-e órákra, akkor előfordult, hogy nem órára, hanem most „hú, szabad a gép, megyek gépezni”, akkor egyszer-kétszer előfordult, hogy majdnem egész nap ott ültem kinn. De erről hamar leszoktam. (...)Hát igen, a vizsgaidőszaknál megbuktam, és nem annyira jó, hogy ha nem jársz be órákra, de...” (1)

5.5. Lokális érdeklődés

Különös paradoxona a hátrányos helyzetű fiatalokra jellemző internet-használatnak, hogy bár a világháló az információk elérésének szinte korlátlan lehetőségeit kínálja, közel hozza a távolit, és általában véve delokalizálja a tartalmakat, mégis a fiatalok számára ténylegesen releváns, őket valóban érdeklődő tartalmak jellemzően lokális vonatkozásúak. Helyi, lokális rádióadókat hallgatnak, az interneten a helyi menetrendet, helyi időjárási előrejelzést, helyi vonatkozású híreket olvassák, zömmel helyi, közeli ismerőseikkel tartanak kapcsolatot.

„Reggel hatkor keltem, készülődés közben meghallgattam a rádiót, mert kíváncsi voltam, hogy milyen időjárás lesz aznap. Suliba készültem, hát igazából arra voltam kíváncsi, hogy hogy öltözzek fel, hogy hideg lesz-e.” (11.) Fél hétkor megnéztem a híradót, azt is otthon tettem igazából, hogy megtudjam aznap igazából történt-e valami. Meg arra voltam kíváncsi, hogy végül is mi van a Sióval. Hát, mivel Siófokra járok iskolába, ezért most kíváncsi voltam, hogy mi lesz, hogy kiengedik-e, vagy megcsinálták-e már és akkor így tudtam meg, hogy kiengedték a Siót.” (11.)

„Hát, nagyjából igen, bár mondjuk nem mindig vagyok kíváncsi, hogy Kínában meg az ilyen helyeken mi történik konkrétan, hanem inkább arra vagyok kíváncsi, hogy akkor ahol élek, Magyarországon például mi történik. És ezt inkább elsunnyogják és akkor mondják a külvilágot.” (11.)

„Hát, nem is azt mondom, hogy fontos, csak szerintem azért megkönnyíti az ember életét, hogyha valamit gyorsan szeretne megnézni, és akkor... például egy menetrendet, amikor a buszmegállóban áll és nem tudja, hogy mikor megy a busz, csak gyorsan bekapcsolja és már megvan az információ.” (13.)

„Bele-belenézek azokba is, de így különösebben nem érdekelnek, mivel nem annyira lokális, tehát Magyarországot nem annyira érintik ezek a dolgok, így nem is nagyon mozgatják meg az én fantáziámat se.” (7.)

Ez a lokális figyelem abban is megnyilvánul, ahogy a médiahasználatról szóló narratívákban visszaköszönnek olyan helyben történt aktuális események, amelyek valamilyen hatást is gyakoroltak a fiatalok médiahasználati és kommunikációs szokásaira. A pécsi és Pécs környéki fiatalok esetében ilyen események voltak a közelmúltban fiatal nők ellen történt támadások, amelyek egyrészt mint hírek átütötték az egyébként a hírek iránt nem túlságosan fogékony fiatalok ingerküszöbét, másrészt óvatosságra intették őket.

„Heti kétszer nézek rá, úgy a Bamára. Az ugyebár a hely, ugye a pécsi, és akkor... most, hogy voltak ezek a Bándi, meg ez, meg az, akkor sűrűbben, azért ezt úgy követtem, de egyébként nem.” (1.)

Ez utóbbi következmény jól látszik annak az egyetemista lánynak az elbeszélésében, aki az említett események hatására az egyetemre beérve telefonon „lejelentkezik” nevelőanyjánál:

„ugyebár történtek Pécsen ezek a dolgok (interjúer: Milyen dolgok?), a támadások, ezért van olyan rendszer, hogy anyával, amikor beérek az egyetemre, rácsörgök, hogy bent vagyok, meg amikor elindulok, akkor...” (1.)

A balassagyarmati speciális iskolában tanuló egyik sérült interjúalanyunk épp egy ilyen aktuális hírrrel való szembesüléssel magyarázza, hogy miért nem szokott hírműsorokat nézni a televízióban:

„Híradóban láttam egyszer egy hülyeséget, hogy Balassagyarmat és Patvarc között kint, az erdőben egy 33 éves anya belefullasztotta a szatyorba a kisfiát.” (4.)

6. Preferált médiatartalmak

A hétköznapi tapasztalatok alapján úgy gondolhatjuk, hogy a fiatalok médiafogyasztása néhány sablonos területre korlátozódik, hogy a kortárs közösség ízléséhez igazodva a többség azonos vagy hasonló tartalmakat fogyaszt. Ezek a várakozások csak részben igazolódtak be a kutatás során, mert bár kétségtelenül vannak sláger-tartalmak, melyek fogyasztása a hátrányos helyzetű almintában is igen gyakran megjelenik, azonban összességében a fiatal korosztályon belül nagyon is differenciált, sokszor speciális médiatartalmak fogyasztását, általánosságban pedig a médiafogyasztás sajátos egyéni mintázatait figyelhettük meg.

A médiatudatossággal kapcsolatban fentebb leírt kettőséghez hasonló ellentmondás figyelhető meg a bulvár médiatartalmak vonatkozásában is, hiszen a megkérdezettek viselkedésére egyszerre jellemző bizonyos bulvártartalmak rendszeres fogyasztása, és ennek általában vett elítélése.

„Néha így bele-belekapok egy-egy bulvárhírbe, aminek a címe ilyen megbotránkoztatóbb, de azt általában az első 2 bekezdés után abba hagyom, mert rájövök, hogy mégsem az én világom.” (7.)

„nagyon gyűlölöm őket” „Úgy vagyok vele, mint egy viccmagazinnal. Beleolvasok, és röhej. Fel sem merül bennem az, hogy higgyek nekik, szóval...” (2.)

„a Balázs-show, Mónika-show, hát azokat nagyon utáltam. Felháborítónak tartottam, hogy az emberek azon szórakoznak, hogy mások hülyék” (2.)

Ez megfelel a társadalom szélesebb rétegeinek a bulvárhoz való általános viszonyulásának, tehát nem a korosztály vagy a hátrányos helyzet sajátossága.

A médiafogyasztás egy egészen más, egyben a kutatási projekt egésze szempontjából kiemelten fontos kérdésköre, hogy hogyan viszonyulnak az úgynevezett Z-generáció tagjai a médiában elérhető tudományos, ismeretterjesztő tartalmakhoz, milyen csatornákon milyen anyagok jutnak el hozzájuk, mi érdekli őket. Ezen a téren a kutatás legfőbb tanulsága az, hogy életkoruknak megfelelő szintű valóban tudományos-ismeretterjesztőnek tekinthető tartalmakat csak a megkérdezettek kis része keres, fogyaszt rendszeresen. A többség esetlegesen „fut bele” az ismeretterjesztés és szórakoztatás határterületén gyakran szenzációhajhász, áltudományos vagy tudományos-fantasztikus tartalmakba, műsorokba. A legtöbben különféle természettudományos ismeretterjesztő televízióműsorokat néznek egyrészt olyan tematikus csatornákon, mint a National Geographic vagy az Animal Planet, amelyek alapvetően a természettel, állatvilággal kapcsolatos műsorokat sugároznak. A tematikus csatornák másik

fontos csoportjába tartozik a Discovery Channel, vagy a History Channel, esetleg a Spektrum, amelyekre a történelemmel, utazással és egyéb érdekes témákkal kapcsolatos ismeretterjesztés jellemző. Az interjúk során mindkét típus kedvelőivel találkoztunk. A természettel, állatvilággal, egzotikumokkal foglalkozó anyagok mellett az orvostudományi szenzációk, esetleg kalandos-történelmi tárgyú tartalmak kerülnek be a látókörükbe. A tudományos-ismeretterjesztő tartalmak befogadásánál tehát meghatározó feltétel az élményszerűség, a szórakoztatás.

„Jaj, azt szoktuk nézni. Hogy tök aranyosak az állatok, meg tök durva dolgok vannak. Az is, az nem rossz értelemben, a természetfilmek nem rosszak tehát. Szeretem amúgy, csak nem mindig van hozzá idegem.” (9.)

„Discovery-t nem, a Life Network-öt szoktam, ott nagyon sok az ilyen egészségügyi-tudományos. Mint például a kisművészeknek az életéből, meg ilyen hasonlóak. Azok is érdekelnek, azok is le tudnak kötni. Le tudok ülni, és azt úgy szeretem is végignézni. Vagy hogy ha valakit olyan betegségből gyógyítanak ki, meg...” (1.)

„Igazándiból az ilyen nagyon extrém orvosi dolgokat szoktam, a nagyon extrém baleseteket, meg minden. Meg van, amikor vannak ilyen katasztrófák, repülőgép, hajógép, ilyen katasztrófák, hogy mi lehetett, és van, amikor csak annyi, hogy fél, vagy negyed milliméternyire arrébb csavarozták az egészséget, és attól ilyen nagy katasztrófák lehetnek és az tök jó.” (10.)

„Hát, LifeNetwork-öt szoktam néha és akkor ott vannak ilyen tudományos műsorok mondjuk, de annyira nem jellemző, hogy tévében nézném ezeket.” „Hát, ilyen különleges esetek is vannak, hogy mondjuk betegségek, amiket nem tudnak hogyan kezelni, meg ugye a kövérség, az elhízás és akkor esetleg, ha érdekel, akkor ezt szoktam megnézni.” (13.)

Egyedül egyetemista interjúalanyaink esetében rajzolódik ki a tudományos tartalmaknak egy tudatos és valóban nívós válogatása, követése a médiában. A jogi egyetemre járó nevelőszülőknél élő lány a Mindentudás Egyetemét említette, mint olyan forrást, ahonnét őt érdeklő tudományos információkhoz juthat a médiából:

„Szoktam nézni a Mindentudás Egyetemét. (...) M1-en. Nagyon ritkán, csak hogy ha például pont az anyaggal összevágó dolgokról van szó. De mondjuk furcsa, de itt az egyetemen kezdtem megkedvelni a politikával kapcsolatos dolgokat, és ahogy ha megy az idő, megtudom, hogy a TV-ben az M1-en főként, vagy az MTV-n megy olyan, hogy például azt a témát kifejtik, hogy az alkotmánymódosítással van valami, akkor azt is, ugye leülök megnézni. Vagy esetleg fölveszem, és akkor ha annyi időm van, akkor megnézem.” (1.)

Az egyik egyetemista, szintén nevelőszülőknél élő fiú említette tájékozódása terepeként a hírportálokat, ahonnét kiindulva az interneten eredhet nyomába az őt érdeklő témáknak:

„Az internetről, különböző hírportálokról, igazából a levelezőrendszerből, ahogy kilépek, akkor feldobja általában az origo-nak a cikkeit, onnét is szoktam egy-két ihletet kapni, de nem mindegyik téma az, amit így megnézek, tudományos területről is. Vannak tényleg ilyen kiemelkedők, amik mindegyik témában érdekesek, de főként ezek a technológiai újítások tetszenek, akár autóknál, akár az okostelefonok révén.” (2.)

7. Általános korosztályi sajátosságok

A kutatási eredmények értékelése, értelmezése során nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a korosztályi sajátosságokat, körülményeket, amelyek a vizsgálatban szereplő kis- és nagykorúak, fiatal felnőttek élethelyzetét meghatározzák. A személyiség fejlődése során a felnőtt identitás kialakulásának, formálódásának éveiben a médiafogyasztás egyéni mintázata magán viseli azokat a jegyeket, amelyek a sajátos félig felnőtt – félig gyerek, már nem gyerek – még nem felnőtt állapotból adódnak. Ennek egyik jellegzetes megnyilvánulása a hangoztatott és követett elvek, ízlésvilág különbségei, ellentmondásai. Fiú interjúalanyaink között előfordult, hogy az interjú alatt a romantikus vagy gyerekes(nek ítélt) tartalmakat, médiahasználati szokásokat bírálta, majd az általa megnézett filmek, kedvenc könyvek számbavételekor mégiscsak az derült ki, hogy maga is néz és olvas ilyeneket.

„Nagyon ritka az, amikor egy ilyen romantikus filmre rászánom magam, hát az szerintem egy évben maximum kétszer.” „Egyetlen egy ilyen hasonló film volt, amit többször megnéztem, az a Titanic, de hát akkor még nagyon kicsi voltam.” (most már miért nem?) „Hát nem tudom. Mondhatom úgy is, hogy én kinőttem belőle, vagy megkeményedett a szívem, vagy valami ilyesmi.” „Amit legutoljára láttam? Hát, azt pont egy ilyen romantikus film volt, Szerelmünk lapjai. Gondoltam jól van, rászánom magam, hogy ne unatkozzak annyira.” (12.)

Számos interjúalanyánál megfigyelhető, hogy az önazonosság megfogalmazásának fontos összetevője a médiafogyasztás, ennek szokásai, preferenciái, ízlés- és stílusbeli jellemzői. A fiatalok a preferált és elutasított médiumokon, platformokon, tartalmakon keresztül (is) igyekeznek megfogalmazni (nemcsak a kutatók, hanem önmaguk számára is) „ki vagyok én”. A különféle stílusirányzatok, slágerfilmek, kultuszkönyvek mind olyan igazodási pontok, amelyekhez képest elhelyezik, meghatározzák magukat.

Az egyik típus, aki a slágerkönyvek, kultuszfilmek, populáris slágerek rajongójaként, a többséghez hasonlóan identifikálja magát, a másik típus pedig épp ezektől való elhatárolódás, és külön, egyéni ízlés demonstrálása által definiálja önmagát (mint „mást”).

„Mert igazából mindenki azt olvassa, szerintem, van egy olyan osztálytársam, ez a lány, hát barátnőm volt, ismerem annyira, ő is csak azért olvassa, mert mindenki azt olvassa. Szóval én ezért nem olvasnám el igazából.” 14.

Egyik különbözőségét előtérbe állító interjúalanyunk például a manga, a különféle harcművészetek, a biokémia rajongójaként beszélt magáról, és említést tett egy általa elolvasott 400 oldalas pszichológiai könyvről, és egyéb történelmi tárgyú szakkönyvekről.

(a Twilight könyvekről) „Bevallom őszintén, ez az egyetlen ilyen nyálas könyv, ami alá vödört kellett rakni, de elolvastam.” „Hát, ott mindenki... tehát ők is ilyen anorexiások, meg gatyá le bokáig, és akkor alsónadrág villantás ki, semmi normális öltözködés. Aztán így van, amikor azok is elolvassák, akkor így beszélnek róla, én meg akkor gondolom, hogy jól van, ha már ennyit beszélnek róla, akkor ne nagyon lógjunk ki a sorból.” (12.)

„Hát, én mindennek általában nagyon részletesen utána szoktam nézni. Szeretek mindenről tudni, még arról is, amiről nem kéne. Hát igen, meg volt egy könyv, amit így elolvastam, körülbelül egy olyan 400 oldalas, pszichológiai könyv. Hát csak egy részt jegyeztem meg úgy, ami tényleg fontosabb volt, azok is az emberi érzések, tehát hogy így hány részből áll össze. Ha jól emlékszem, akkor így 7 darab részből áll, és akkor még azok is szétszótódnak több részre.” (12.)

Amint azt korábban láttuk, a korosztály egészére általánosan jellemző a sok háttér-médiahasználat, az alvástól kezdve a tanuláson át a sportig vagy a házimunkáig bezárólag a legkülönbözőbb tevékenységeik háttéréként hallgatnak zenét vagy interneteznek. Sokuknál visszatérő magyarázat, indoklás a médiahasználatra az unalom elkerülése – vélhetően ez is korosztályi sajátosság.

„Elég sűrűn van az is, hogy csak azért ülök oda, mert unatkozok, és már kész vagyok a leckével, és hogy akkor valamit csináljak.” (11.)

„Hát, ajánlót, meg csak így búgatni szoktam a tévét a háttérben, hogyha otthon vagyok anyáméknál” „Hát, anyámék szoktak műsorokat nézni, én csak búgatom a tévét a háttérben, hogy valami zaj azért legyen.” (12.)

Egyes megfigyelések szerint a Z-generációt nagyfokú önzetlenség, altruizmus jellemzi. A közösségi médiában való aktív jelenlét szimbóluma a megosztás (sharing), a különféle tartalmak mások számára való felkínálása, hozzáférhetővé tétele. A kutatás során kíváncsiak voltunk arra is, hogy ez az adakozó, önzetlen, mások felé nyitott attitűd megfigyelhető-e az általunk megkérdezett fiatalok esetében. Néhány esetben valóban talákoztunk a nyitottság, empátia és altruizmus példáival:

(szórólapozással kapcsolatban hangzott el) „Általában el szoktam fogadni, mert amikor nyáron voltunk kinn mi is szórólapozni, akkor egy kicsit eléggé mérges voltam, amikor a bunkó ... akárkik elmentek mellettünk, nekem meg a fizetésem múlt azon. Mert nem vághattam bele a kukába, mert 10 méterre ott állt a főnök. Szóval, én szeretem elvenni, már csak azért is, mert tudom, hogy milyen rossz.” „Jóindulatból (fogadja el), hogy azért tudom, hogy milyen rossz, ...” (10.)

(facebook-ról) „Hát, van, amikor osztálytársakkal is beszéllek, főleg most, mert van ugye ez a továbbtanulási ceremónia, aztán egy lánnyal ugyanoda megyünk. A Bacsákba, a rendészetre. És hát neki eléggé ingadozott a lécz, hogy most felveszik, vagy nem veszik, aztán igazándiból jó volt neki is a lelkének, hogy valaki mondja neki, hogy úgy is felvesznek, nem kell izgulni. És felvették.” (10.)

„Hát például ma volt nálunk, igazából nem cikk, de egy ilyen előadás, ma volt nálunk egy rendőr bácsi – hát, nagyon félelmetes feje volt, már azért is csendben maradtam és nem hülyéskedtem – és hát igazándiból a drogokról beszélt meg a veszélyes helyzetekről. Én, tehát így folyamatosan hallgatom az ilyeneket, van olyan, hogy Pesten is elmegegyek egy ilyenre,

*hogya látom valahol, hogy hirdetve van, például az indexen, hogy például itt és itt lesz egy ilyen drogos, idézőjelben, előadás. Tehát van, amikor elmegyek rá, mert igazándiból van pár ismerősöm, aki nem tud leszokni róla, de le akar és igazándiból...(segíteni szeretne nekik)”
„Hát már körülbelül 4 éves korom óta hallgatom ezeket a dolgokat, és én nagyon ilyen drog meg ilyen tiltakozó vagyok, mert szerintem egyáltalán nem jó az ilyen tudatmódosító dolgok.”
(10.)*

„fent vagyok több torrentoldalon, az egyiken segítői rangban vagyok, így ebből kifolyólag is használom sokat a skype-ot, mivel ott tartom a kapcsolatot a staff-nak a többi tagjával, és közösen próbálunk meg segítséget nyújtani a rászorulóknak, ilyen technológiai, illetve hardware és software jellegű problémákban” (7.)

8. Összefoglalás, kutatói reflexiók

A kutatás során az adatgyűjtést nehezítette, illetve a fenti megállapítások érvényességét behatárolja egyfelől az, hogy az általunk kidolgozott adatgyűjtési módszer, mérőeszköz a sérült fiatalokból álló almintán nehezen volt alkalmazható. A sérült fiatalok nem rendelkeztek egy koherens, külső nézőpontból rekonstruált képpel saját médiahasználati szokásaikról, preferenciáikról, médiához való viszonyukról. A hátrányos helyzetű almintha egészére jellemző, hogy vélhetően a kutatási helyzetben való megfelelni vágyás következtében a megkérdezettek sejtésünk szerint gyakran az elvártként azonosított válaszokat fogalmazták meg. Jó példa erre az a 15 éves lány interjúalanyunk, aki az interjúer különböző médiumok használatára irányuló kérdéseire gyakran pozitív választ adott (szoktam újságot olvasni, bizonyos típusú televízióműsorokat nézni stb.), ám amikor példákat kellett volna mondania, hirtelen egy sem jutott az eszébe:

„Ezt szoktam, de most elfelejtettem, hogy melyiket, hogy mi a címe.” (14.)

„Egyszer olvastam, a....Melyiket? Egyszer olvastam valamilyet...de most nem tudom, valami, de mondjuk ez is olyan misztikus, de itt igazából itt nincsen ilyen, ami nagyon mondjuk úgy érdekel. Ja, de egyszer volt. .” (14.)

Egy olyan témában, mint a fiatalok túlzott médiahasználata és ennek káros hatásai, a nyilvános diskurzusokban (iskola, család, média) egy sereg vélekedés, intés forog közkézen, az interjúkban ezek gyakran visszaköszöttek. Úgy vélem, hiba lenne ezeket kizárólag (vagy kifejezetten) a fiatalok saját véleményeként azonosítani.

Véletlenszerűen összeállított kvalitatív kutatási mintáról lévén szó, kérdés, hogy a nevelőszülőknél élő fiatalok általunk megkérdezett csoportja mennyiben tükröz valamiféle átlagot, vagy ők különösen sikeres, jól beilleszkedett, harmonikus példái egy egyébként ennél heterogénebb képet mutató csoportnak. A kutatás egészét illetően az ő médiahasználati szokásaik, attitűdjeik nem mutatnak érdemi eltérést a nem hátrányos helyzetű átlagos fiatalokétól.

A kutatás legfontosabb eredménye az a különbség, amelyet a családban (nevelőszülőknél) és családotthonban, gyermekotthonban élő fiatalok médiához fűződő kapcsolatában, médiahasználati készségeiben a felszínre hozott. Az intézményes körülmények között nevelkedő fiatalok médiumokhoz való hozzáférését, médiumhasználatuk komplexitását, sőt e téren felmerülő igényeiket is jelentősen befolyásolja sajátos élethelyeztük. Ez a

meghatározottság részben a médiumhasználat tér- és időbeli korlátaival, részben közvetlen személyes (családi) kapcsolataik minőségével és terjedelmével, szocializációs mintáik meglétével vagy hiányával függ össze. A médiumok differenciált, tartalmas használatára való képesség az interjúk tanúsága szerint mélyen beágyazódik a családi szocializáció folyamatába.

Mellékletek

1. Áttekintő táblázat a kognitív térképekről

Interjú- alany	Tematikus szempontok			Reprezentáció jellege		
	Ábrázolt médium	Társas médiahasználat	Médiahasználat körülményei	Elrendezés	Az én pozíciója	Absztrakció és figurativitás
1	laptop, TV, mobil(telefon) mp3(lejátszó), könyv, rajz, internet	-	laptop -dokumentumszerkesztés, TV: heti 2-3 sorozat, esti kikapcsolódás, mobil – kapcsolattartás, zene: magyar, könyv: Daniella Stiel	ágrajz, két irányban kiterjedő, középpontjában az én-nel	centrális	absztrakt
2	PC, CD-lejátszó, könyv, újság, film, játékkonzol, rajz, graffiti, mobiltelefon	-	-	ikonikus, sok apró rajz egymás mellett, valamiféle feltételezhető logikai rendben	centrális – a médiumok, tevékenységek körbeveszik	teljesen figuratív, jól formált, kreatív, játékos
3	mp3, telefon, számítógép, internet	-	internet: facebook, játék, időjárás, jutube (!) zenehallgatás: mp3, telefon, számítógép	egyszerű ágrajz	az ágrajz csúcsán, a lap közepén	teljesen absztrakt
4	hifi, telefon, számítógép, TV, újság, internet	-	-	ágrajz (árnyalt, többféle viszonyt jelöl)	az ágrajz csúcsán, a lap közepén	teljesen absztrakt
5	internet, könyv mobil(telefon), TV	-	internet: YB, FB	egymással össze nem kapcsolt körök elszórtan a lapon	centrális (a lap közepén, a legnagyobb kör jelöli)	absztrakt

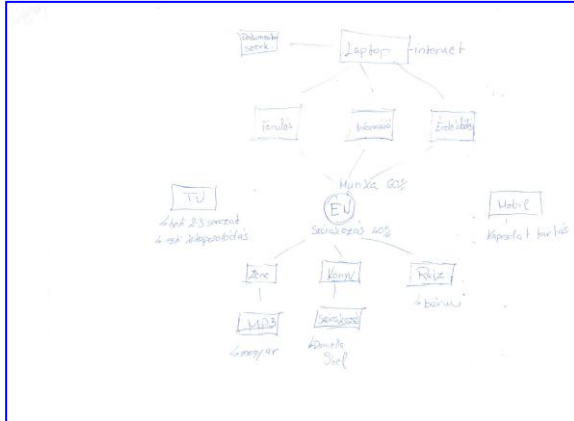
6	rádió, telefon, TV, internet	-	rádió: hasznos, telefon: információ, TV: hasznos (kikapcsolódás) és káros (éjjel nappal – utólag áthúzva), internet: fejleszti az agyamat, olvasás = értékeli, minősíti az egyes médiumokat	diagram, az egyes médiumokhoz fűződő viszonyát nyilakkal jelzi	centrális (a lapon), a diagram tetején	absztrakt
7	rádió, TV, internet	-	az énhez legközelebb a zene áll, internet: photoshop, torrent, hírek, rádió: reggeli műsorok, TV: dokumentumfilmek	diagram (kördiagram cikkelyére emlékeztet)	a diagram kiindulópontjában, oldalt (bal)	absztrakt (szöveges)
8	telefon, könyv, TV, internet, újság	-	telefon: viber, facebook, google talk, szókereső, skype, zene, olvasás, tanulás	emberi alak mellett szavak függőlegesen elrendezve	figuratíván ábrázolva fent bal oldalon	figuratív és szöveges (az én ábrázolása vidám gyermekrajz a emlékeztet)
9	telefon, TV, újság, rádió, számítógép, könyv	-	a könyv áll legtávolabb az éntől, azután a számítógép és az újságok, legközelebb a telefon, TV és a rádió	diagram, középpontban az én, a médiumok ebből kiinduló sugarak végpontján, különböző távolságokban	centrális	absztrakt
10	TV, telefon, könyv, újság	-	-	diagram, középpontból (én) kifelé haladó sugarak végpontjain a médiumok illetve tevékenységek, a középponttól különböző távolságra	centrális	részben figuratív (a zenét hangjeggyel, a könyvet kis ikonnal jelöli), részben absztrakt-szöveges

11	TV, könyv, internet, rádió	-	az ábra mellett értelmező szöveg: rádió: zene, időjárás, internet: facebook (ismerősök beszélgetés), TV: híradó, sorozatok, filmek	diagram: alulról, középről, az énből ívesen felfelé mutató, különböző hosszúságú nyilak végpontjában a médiumok, mellette értelmező felsorolás	centrális: közepén, a diagram legalsó pontján	absztrakt – szöveges
12	TV, internet, telefon, könyv, laptop, rádió	-	-	diagram, középpontjában az én, innét kiinduló eltérő hosszúságú, sugárszerű vonalak végpontjain a médiumok	centrális	absztrakt
13	TV, rádió, telefon, számítógép	-	telefon: kapcsolattartás, informálódás, TV: kikapcsolódás, pihenés, rádió: zene	diagram, középpontjában az én, innét kiinduló eltérő hosszúságú, sugárszerű vonalak végpontjain a médiumok	centrális	absztrakt
14	könyv, TV, mp3 (facebook)	-	könyv: sorozatok, TV: Jóban Rosszban, zene: modern	diagram, középpontjában a (nagy méretű!) én, innét kiinduló eltérő hosszúságú, sugárszerű vonalak végpontjain a médiumok, de csak egy oldalon (jobb)	centrális	absztrakt
15	számítógép, TV, mp3, mp4, újság, rádió, plakát, könyv	-	számítógép: hírek, facebook, TV: ismeretterjesztő, mp3 mp4: zene, újság: hírek, vicc, rádió: zene, hírek, könyv: regények	organigram-szerű, többszintű, az énből lefelé 2 irányban kiinduló nyilak mentén és végpontján a médiumok, oldalt magyarázó szöveg. A nyilak az organigram végpontjában újra összefutnak	fent közepén, az organigram tetején	absztrakt
16	telefon, számítógép, TV, újság	-	telefon: zenehallgatás, kapcsolattartás, számítógép: ismeretszerzés, kapcsolattartás, televízió: filmnézés, sorozatok, újság: ismeretszerzés, hírek	diagram, középpontjában a (nagy méretű!) én, innét kiinduló eltérő hosszúságú, sugárszerű vonalak végpontjain a médiumok, de csak egy oldalon (jobb)	centrális	absztrakt

2. A kognitív térképek

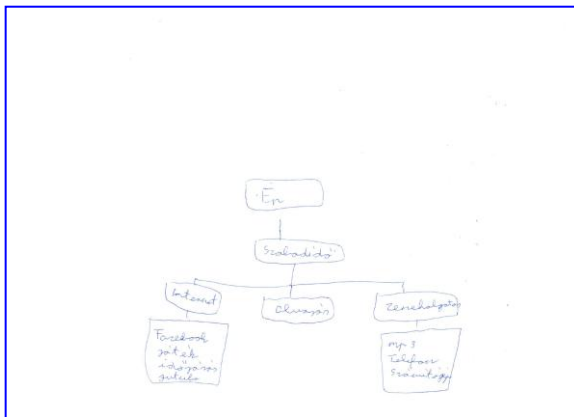
1.

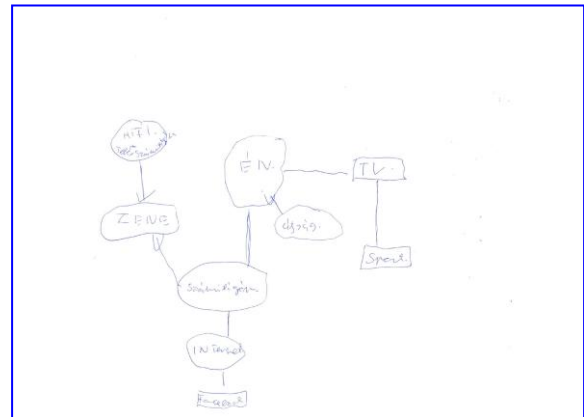
2.

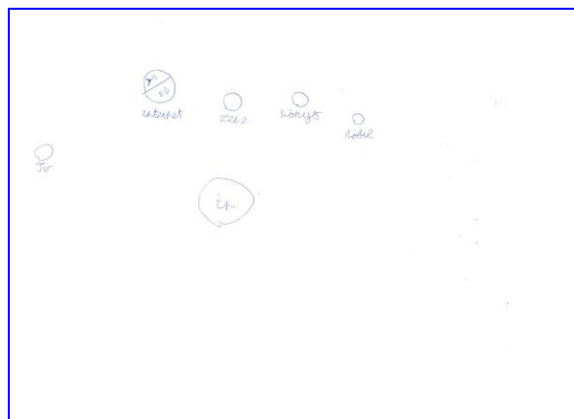
3.

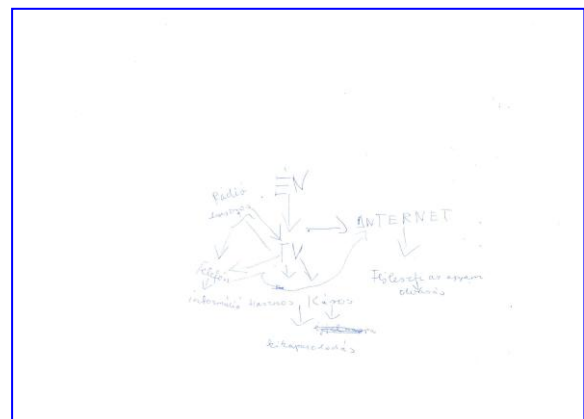
4.

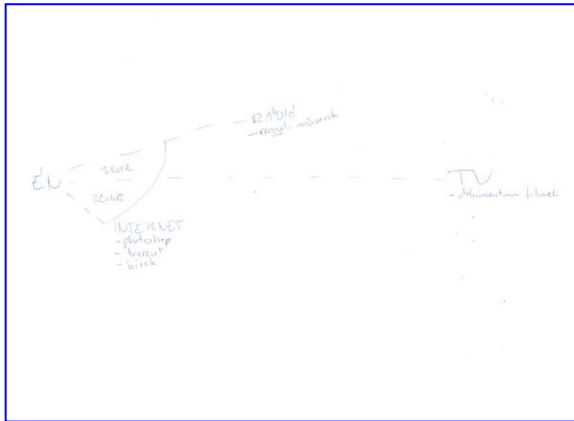
5.

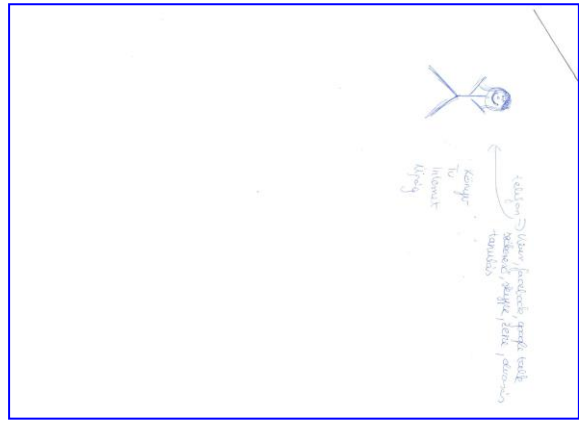
6.

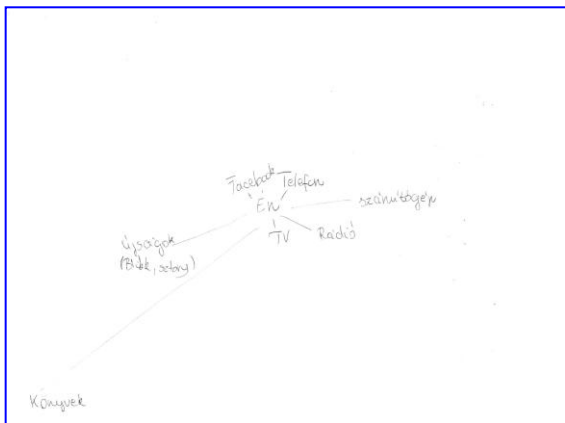
7.

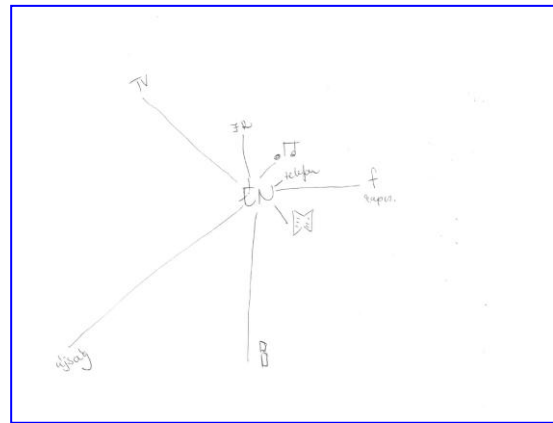
8.

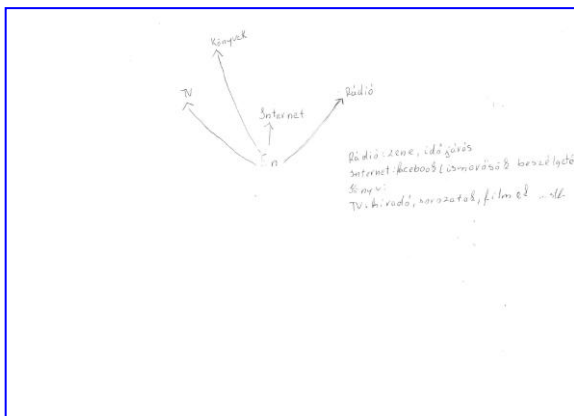
9.

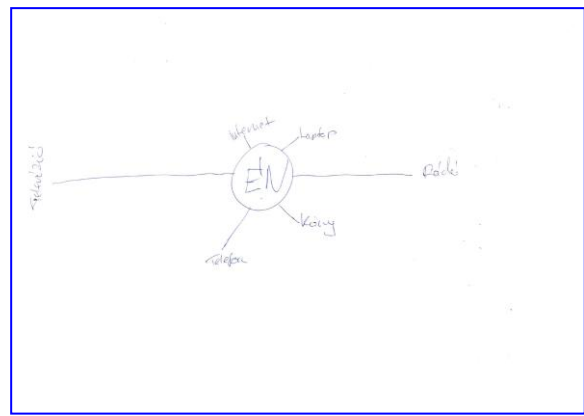
10.

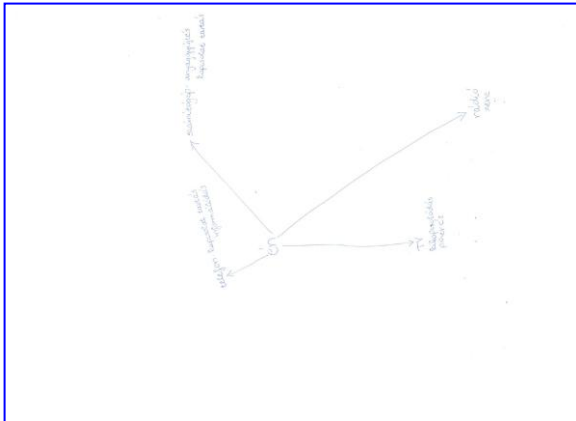
11.

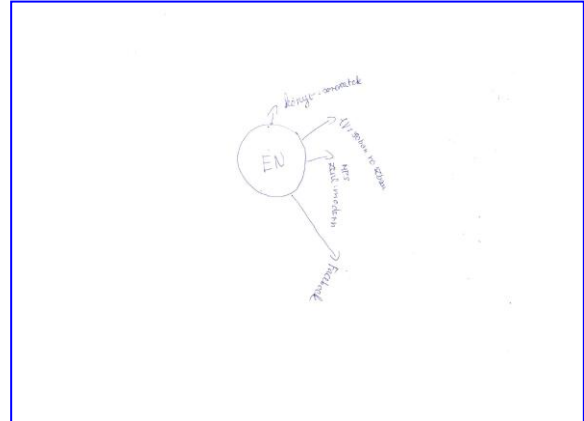
12.

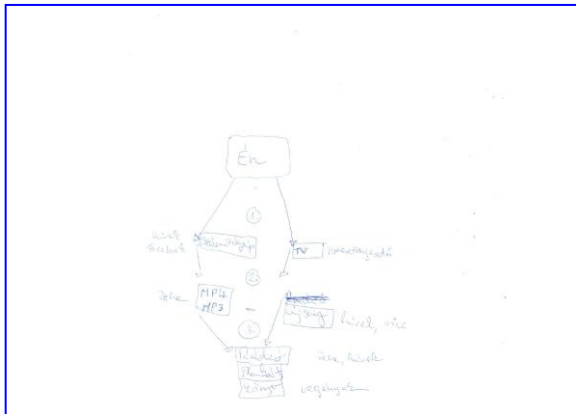
13.

14.

15.

16.

